

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Michaela Adámková

Analýza a interpretace románu Franze Werfela Čtyřicet dnů

Olomouc 2020

Vedoucí práce: Mgr. Jana Sladová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně a pouze s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne

.....

podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Janě Sladové, Ph.D., za odborné vedení, poskytování cenných rad a připomínek a za ochotu, kterou mi v průběhu psaní bakalářské práce věnovala. Také bych chtěla poděkovat své rodině a blízkým, kteří mě po celou dobu studia podporovali.

Obsah

Úvod	5
1 Franz Werfel	6
1.1 Život.....	6
1.2 Franz Werfel v literárním kontextu	14
1.2.1 Žid nebo křesťan?	14
1.2.2 Pražská německá literatura	16
2 Čtyřicet dnů	18
3 Interpretace díla	19
3.1 Titul	19
3.2 Časoprostor	20
3.2.1 Čas	20
3.2.2 Prostor.....	21
3.3 Kompozice a jazykové prostředky	22
3.4 Postavy.....	24
3.5 Motivy	39
3.5.1 Motiv smrti	39
3.5.2 Motiv genocidy.....	41
3.5.3 Motiv lásky	42
3.5.4 Motiv ztráty a nálezu	44
Závěr.....	45
Seznam literatury	46

Úvod

Franz Werfel byl představitelem pražské německé literatury, členem tzv. Pražského kruhu, stejně jako jeho přátelé Franz Kafka nebo Max Brod, a jednou z nejslavnějších a nejvýraznějších osobností své doby. Jeho život ovlivnilo prolínání trojice dominantních kultur – české, německé a židovské. Čtvrtou možnou kulturou bylo křesťanství. Přestože je Franz Werfel neodmyslitelně spjat s Prahou, v českém jazyce je mu věnována pouze monografie Petera Stephana Jungka.

Jedním z Werfelových světově známých děl je román *Čtyřicet dnů*, který jsem si vybrala jako téma své bakalářské práce. O tomto rozsáhlém, ale velmi pozoruhodném románu jsem se dozvěděla v semináři na vysoké škole a ihned mě svým obsahem zaujal. Román se věnuje tragickému tématu genocidy Arménů, ke které došlo roku 1915. Jednalo se o vládou řízené vražedné útoky připomínající kruté a nenávistné činy německých nacistů vůči židovské části obyvatelstva. Na rozdíl od židovského holocaustu není téma arménského vyvražďování tolik probádané a známé, proto jsem se jím rozhodla zabývat.

Záměrem bakalářské práce je seznámit čtenáře s tímto velmi zajímavým autorem a dobou, ve které žil a psal, životem, který měl na jeho tvůrčí působnost značný vliv, ale hlavně s tvorbou samotnou, která o jeho osobnosti, charakteru a myšlenkách vypovídá nejvíce.

Hlavním cílem této bakalářské práce je interpretace knihy *Čtyřicet dnů*, kterou jsem provedla za pomoci prostudované literatury. Práce je rozdělena celkem do tří kapitol. V první kapitole se dozvídáme o autorově životě a o významných meznících, které měly vliv na jeho literární tvorbu. Dále se alespoň okrajově zmíníme o autorově vnitřní rozpolcenosti, způsobené balancováním mezi dvěma náboženstvími, a pražské německé literatuře, čímž dotvoříme literární kontext.

Druhá kapitola se věnuje obecnějším informacím o tomto románu a jeho inspiraci pro rozhlasové zpracování.

Třetí kapitola je pak věnována samotné interpretaci díla *Čtyřicet dnů*. Nejdříve si podrobněji rozebereme titul, čas a prostor, nezapomene ani na kompoziční a jazykovou stránku románu. Větší prostor budeme věnovat analýze jednotlivých postav a významným motivům, které v knize hrají velmi důležitou roli.

1 Franz Werfel

1.1 Život

Franz Werfel (celým jménem Franz Viktor Werfel) se narodil 10. září roku 1890 v Praze na Novém Městě jako první dítě mladého páru Rudolfa a Albiny Werfelových. Společně s nimi v domácnosti bydlela i mladá kuchařka Barbora Šimůnková, která se stala Franzovou chůvou a se kterou měl velmi blízký vztah. „*O tom, jaký vliv tato žena měla na celý budoucí chlapcův život, nejlépe svědčí skutečnost, že dospělý Werfel jí věnoval větší část svého pětisetstránkového románu Barbara oder Die Frömmigkeit.*“ (Kosatík, 2001, s. 154) Přestože jeho rodiče byli zcela neortodoxní, židovská tradice Franze zasáhla. Většinu času s chlapcem ale trávila chůva Barbora, která ho naopak brávala každé brzké nedělní ráno do kostela na mši. Tak bylo jeho dětství ovlivněno nejen židovskou, ale i křesťanskou tradicí. (Jungk, 1997, s. 7–9)

Jak bylo zvykem, pražští židovští synové navštěvovali školu piaristického řádu, kam nastoupil i Franz. Poté studoval na c. k. německém gymnáziu. Škola chlapce příliš nenaplňovala, naopak u něj způsobovala úzkost, o čem svědčí také to, že patřil k nejhorším žákům ve třídě. Útěk před ní hledal nejen v kultuře, ale také v nejrůznějších nemocech, díky kterým mohl zůstat v klidu domova. (Jungk, 1999, s. 9-16).

Ať už se jednalo o poezii, prózu nebo drama, Franz neustále četl. Mohli bychom říct, že byl s uměním spojen jako duše a tělo. V té době pohltila četba mladého chlapce natolik, že chtěl všechny své pocity proměnit do slov, a začal psát své první verše, jež pak přednášel svému příteli Haasovi, který z nich byl přímo nadšen a povzbuzoval ho k další tvorbě. (Jungk, 1999, s. 16, 21-23).

Otec po Franzovi požadoval, aby jej pravidelně doprovázel do rodinné továrny, kde se měl učit své budoucí profesi. Přestože Franzovi tato práce nevadila, a naopak si „*vychutnával tep velkopodniku, představa, že by měl jednoho dne firmu Werfel & Böhm převzít do svých rukou, pro něj byla naprosto nemyslitelná.*“ (Jungk, 1999, s. 26)

Franzovy touhy po zveřejnění jeho tvorby v časopisech byly z počátku neúspěšné, neboť nabídnuté básně byly od všech redakcí vráceny. Zanedlouho po tomto neúspěchu však držel přítel Haas v ruce nedělní vydání vídeňského deníku *Die Zeit*, kde byla v příloze uveřejněna jedna z Werfelových básní *Zahrady město*, což byl pro samotného autora velký šok. Jednalo se totiž o velmi známé noviny a tato báseň nebyla jednou ze zdařilých, které by autor rád uveřejnil. Tento okamžik se ale stal pro mladého básníka velmi důležitým, protože od tohoto momentu v něm mohli (a měli) ostatní vidět umělce. (Jungk, 1999, s. 28–29)

Po tomto úspěchu se Willy Haas rozhodl, že se obrátí na mladého Maxe Broda, který byl v té době mezi mladými pražskými spisovateli považován za jednoho z nejúctyhodnějších. Haas přítelovy básně přeložil a odeslal je Brodovi. Ten z nich byl přímo uchvácen a přál si se s mladým talentovaným Werfelem setkat. Brod pak seznámil Werfela se svými přáteli Franzem Kafkou a Felixem Weltschem. (Jungk, 1999, s. 30–31)

Na podzim roku 1910 musel Franz Werfel nastoupit jako učeň do hamburské firmy Brasch & Rothenstein. Práci bojkotoval a v některých situacích se snažil projevit jako hloupý a velmi nešikovný. Stále doufal, že si jeho uměleckého talentu alespoň někdo všimne. Když však básně odmítlo také nakladatelství Axela Junckera, zapojil se do „sporu“ Max Brod, který trval na tom, aby tento mladý a talentovaný muž dostal svou šanci. Franzovi se tak podařilo oficiálně vydat svůj první titul *Přítel světa*. (Jungk, 1999, s. 36–38) „*Ačkoliv Brodova pomoc při vydávání Werfelovy prvotiny byla mimo diskusi, byl to nakonec vídeňský Karl Kraus, o němž se začalo říkat, že je skutečným Werfelovým objevitelem. Vliv mladého Broda totiž v roce 1911 nepřesahoval hranice a duchovní rozměr Prahy, kdežto Kraus byl kritikem uznávaným a respektovaným v celé německé jazykové oblasti.*“ (Kosatík, 2001, s. 157)

V roce 1911 Franzův otec rozhodl, že syn odejde na jednoroční dobrovolnou vojenskou službu. Čím byl Werfel od Prahy dál, tím více si uvědomoval, jak jsou si již vzdálení, a rozhodl se po vojenské službě odstěhovat pryč. (Jungk, 1999, s. 40)

Pro Werfela nastalo poměrně šťastné období, neboť se mu díky pravidelnému příjmu podařilo osamostatnit, a kromě toho se otec konečně smířil s tím, že se syn jeho nástupcem nikdy nestane, neboť jeho talent je zcela jiný. (Jungk, 1999, s. 46)

„*Úspěch, který si svou sbírkou zažil, ho pak neopustil až do konce života. Od počátku byl typem „šťastného“ básníka, o jehož talentu se nepochybuje a který nemusí žít dlouhá léta v odříkání a bít se o místo na slunci. Ve své generaci se ještě za života stal nejčtenějším německým autorem z Prahy a z českých území.*“ (Kosatík, 2001, s. 158–159)

V létě roku 1913 se ozval velmi známý básník Rainer Maria Rilke, který si Werfela všiml a začal ho obdivovat. Werfel byl přímo nadšen, neboť Rilke patřil k jeho největším vzorům již od raného dětství a byl to právě on, kvůli komu chtěl začít psát. Když se však oba umělci setkali, vytvořila se mezi nimi určitá bariéra, kterou nedokázali překonat, což Werfela velmi trápilo. (Jungk, 1999, s. 51–52)

31. července roku 1914 se zase na nějakou dobu změnil celý svět. V důsledku všeobecné mobilizace musel Franz Werfel opět nastoupit k vojenskému pluku, neboť byla Rakousko-Uherskem vyhlášena válka Rusku. (Jungk, 1999, s. 56–57)

Werfel byl obrovským pacifistou a válce se snažil vyhnout, jak jen to bylo možné. Přestože byl k armádě povolán, měl velké štěstí, neboť přímých frontových bojů se nemusel účastnit. Byla mu přidělena jedna z jednodušších funkcí, a to funkce telefonisty. Jako záblesk se pak objevila zpráva o tom, že německý diplomat Harry hrabě Kessler má zájem o přednášky tohoto mladého básníka, které mu zaručily odvolání z fronty a přesun do Švýcarska. Tato zpráva byla záchrana v pravém slova smyslu, protože na dům, ve kterém Werfel s rotou po několik měsíců bydlel, zaútočili Rusové a srovnali ho se zemí. (Jungk, 1999, s. 59–79; Kosatík, 2001, s. 161)

Ze Švýcarska přesídlil do hlavního města monarchie – do Vídně, která byla hlavním centrem mnoha slavných rakouských spisovatelů. Za azyl, který mu byl poskytnut, musel psát novinové články o situaci na frontě, které mnohdy připomínaly spíše pohádky než pravdivé zprávy. Novým útočištěm se mu tentokrát stala kavárna Central v Herrengasse, kde Werfel trávil většinu svých večerů. Podobně jako v kavárně Arco se také tady scházeli umělci a intelektuálové, a Werfelovi se tak opět rozšířil okruh známých. A právě jeden z přátel, Franz Bleis, jej seznámil s ženou jeho života Almou Mahlerovou. (Jungk, 1999, s. 82–85)

Alma Mahlerová Werfela velmi zaujala a také ona cítila určité jiskření, které mezi nimi propuklo. Byli schopni spolu mluvit dlouhé hodiny a Werfel byl přitom velmi uvolněný. Oba dva cítili jakési porozumění, které jim u stávajících partnerů chybělo. Tento pocit odcizení se ukázal jednak ve Werfelových dopisech sanatorní sestře Gertrudě, která mu nyní byla spíše na obtíž, ale také v chladném postoji Almy k jejímu manželovi Walteru Gropiovi. (Jungk, 1999, s. 85–88)

Werfela však čekala dvouměsíční cesta do švýcarského Curychu. Zde pak zažil svůj největší dosavadní úspěch, když četl před vyprodaným hledištěm tisíce posluchačů své verše. V průběhu této švýcarské cesty se Werfel netajil určitou sympatií k sovětskému modelu a nastolení socialismu, což bylo velmi odvážné, protože tak vlastně pěl slávu na úhlavního nepřítele, a to ještě v zahraničí, kam byl poslán, aby propagandisticky zastupoval Rakousko. (Jungk, 1999, s. 88–90)

Když se pak v druhé polovině března roku 1918 vrátil do Vídně, Alma již byla ve třetím měsíci těhotenství. I když Werfel tušil, že je otcem dítěte, Alma mu tuto informaci nepotvrdila, neboť si tím sama nebyla jistá. (Jungk, 1999, s. 91–94)

Nevěra však nebyla dlouhodobě utajitelná a Gropius na milenecký vztah nakonec přišel. Alma ale pro oba muže představovala přímo bohyni, proto jí ani jeden nedokázal nic vyčítat. (Jungk, 1999, s. 98–100)

V listopadu toho roku se novorozencův stav razantně zhoršil. Werfel se v té době snažil být Almě oporou. Při své chvilkové návštěvě Prahy si uvědomil, jak se Alma stala středem jeho života a chybí mu, jako nikdo předtím. Alma se však od svého milence a otce pětíměsíčního miminka odvrátila a rozhodla se, že s ním již nadále nebude milostný vztah udržovat. Vyčítala mu, že je příčinou jejího neštěstí, a doufala, že přerušením kontaktu se její situace zlepší. Werfel se však snažil jejich vztah zachránit a psal Almě dennodenně dopisy. V deseti měsících jejich malý chlapeček zemřel. Alma začala uvažovat o tom, že by se se svým manželem rozvedla. To Werfela vyburcovalo k tomu, aby jí navrhl společné bydlení a také společný život. Alma souhlasila a zanedlouho poté začala koketovat s myšlenkou, že Werfelovi porodí ještě jedno dítě. Werfel své budoucí ženě slíbil, že bude dělat všechno pro to, aby jí nic nescházelo, že bude plodný spisovatel a bude vydávat knihu za knihou. Tak pak vznikla hra *Zrcadlový člověk* a zanedlouho poté také novela *Ne vrah, zavražděný je vinen*. (Jungk, 1999, s. 107–112, 116–118)

V roce 1924 vzniklo prozaické dílo o idolu Werfelova dětství – *Verdi, román opery*. Myšlenka na sepsání biografie tohoto významného italského hudebního skladatele se objevila již dříve. Franz se však děsil představy, ve které se historická fakta prolínají s vymyšleným příběhem, proto myšlenku na sepsání tohoto díla několikrát zavrhl. Tento nápad se však zalíbil Almě, která k tomu Werfela trochu popostrčila. Román měl obrovský úspěch, a kromě slávy a znovu nabytého uznání také ukázal, že Franz Werfel je nejen výborný dramatik a básník, ale také skvělý beletrista a romanopisec. (Jungk, 1999, s. 140–147)

V polovině ledna roku 1925 čekal Werfela a jeho přítelkyni několikaměsíční pobyt v cizině. Jeho počáteční nechuť vyprchala ihned poté, co připluli do egyptského přístavu Alexandria. V Egyptě pár strávil několik týdnů a poté se přesunul do Palestiny. Jeruzalémská atmosféra dýchala na Werfela tak silně, až se v něm dávno zapomenutý zájem o židovskou tradici opět probudil. Návštěva Jeruzaléma pohltila Werfela natolik, že začal psát drama *Pavel mezi Židy*. Místo pocitu naplnění však zažíval spíše krizi, a drama proto několikrát odložil do šuplíku. Přestože se pokusil dílo přepracovat, nebyl s ním stále dostatečně spokojen, a naopak tvrdil, že si ukousl moc velké sousto. Werfelova popularita však stále stoupala a rok 1926 pro něj představoval vrchol. Tuto neuvěřitelnou slávu autor připisoval hlavně posledním dvěma dílům – divadelní hře *Kozlí zpěv* a historické tragédii *Juarez a Maxmilián Mexický*. (Jungk, 1999, s.154–164)

V dalším vydaném románu se vrátil do svého mládí a vzpomínal jak na své spolužáky, tak na učitele. Inspirací k sepsání *Sjezdu abiturientů* bylo berlínské setkání s přítelem Willym Haasem a Ernstem Deutschem. (Jungk, 1999, s. 170)

Zanedlouho poté se Werfelovi podařilo sepsat další velmi úspěšné dílo, které kritika hodnotila jako vrchol jeho dosavadní tvorby. V románu *Barbara neboli zbožnost* se Franz vrací ke své milované chůvě z dětství, která ho jako první seznámila s křesťanskou vírou. Po sepsání tohoto románu se Franz rozešel s židovstvím, což bylo Almíno dlouholeté přání. Werfel se dočkal a jeho přítelkyně mu konečně řekla své ano. (Jungk, 1999, s. 173–176).

Počátkem roku 1930 čekala teď už manželé Werfelovi další zahraniční cesta, opět na Blízký východ. Kromě Egypta, Palestiny a Jeruzaléma však navštívili také Damašek. Vyhublé, zmrzačené a v bídě žijící děti arménského původu Franze přímo zaskočily. Pohled na tyto nebohé bytosti a příběh o první genocidě dvacátého století se mu vryl do paměti tak silně, že se rozhodl, že o něm bude informovat a udělá všechno proto, aby se na tento hrozný čin nezapomnělo. A to ještě ani netušil, že se román *Čtyřicet dnů*, stane jedním z jeho nejproslulejších děl. (Jungk, 1999, s. 183–185; Kosatík, 2001, s. 164–165)

Ve třicátých letech se velmi razantně změnil politický život. K moci se dostal Hitler, a kromě zatýkání nepohodlných lidí a jiných útoků docházelo také k pálení knih sepsaných v „neněmeckém“ duchu, mezi které patřila i Werfelova díla. (Jungk, 1999, s. 202–210)

Situace se pro jeho osobu ještě více vyhrotila, když nejen proti jeho dílům, ale i proti němu samotnému zaujaly německé noviny útočný postoj. To v něm vyvolalo pocity silné deprese, kvůli kterým se mohl jen těžce soustředit na svou tehdejší práci, na psaní biblické hry. K tomu se přidala ještě velmi vážná nemoc jeho nevlastní dcery Manon, které lékaři diagnostikovali dětskou obrnu. O necelý rok později zrádné nemoci podlehla. Werfel se začal stranit společenského dění, kterého si za svůj celý život užil až příliš. Světlo naděje přinesla do života zarmoucených rodičů zpráva, že drama *Cesta zaslíbená*, na kterém Werfel už nějakou dobu pracoval, bude mít brzy svou premiéru, a to hned ve Spojených státech amerických, kam byli oba pozváni a kam také v listopadu roku 1935 odcestovali. Přestože Franz nikdy v této zemi nebyl, necítil se tam vůbec špatně. Naopak se dočkal velmi vřelého přivítání, dokonce byl považován za jakýsi arménský idol. Zkoušky však byly finančně náročné, a premiéra se proto musela odložit až na následující podzim, takže se manželé Werfelovi vrátili domů. (Jungk, 1999, s. 214–225)

Franz v té době ztratil inspiraci a cítil se hůř než kdy předtím. Pročítal své zápisky a dřívější nápady, které se nikdy neproměnily v žádné konkrétní dílo. Nakonec se rozhodl napsat román o proroku Jeremiášovi. Sepsáním této židovské knihy se Werfelovi podařilo umlčet ty, kteří mu vyčítali vzdálení se od židovství, a naopak přiklonění se ke křesťanské víře. (Jungk, 1999, s. 229–231)

Politická situace v Rakousku se nadále zhoršovala, a manželé Werfelovi se proto rozhodli z Vídně vycestovat. Když se pak Hitlerovi podařilo připojit Rakousko ke Třetí říši, Franz Werfel věděl, že návrat domů již nebude možný. Nejdříve tedy odjeli do Londýna, nakonec se však jejich novým domovem na nějaký čas stala Francie. Paříž se v té době proměnila v místo velkého množství emigrantů, kteří nevěděli, co s nimi bude dál. To ovšem nevěděl nikdo. Všichni si byli moc dobře vědomi velmi nebezpečné situaci, která nastává. Přestože první světová válka byla obrovským konfliktem, oproti válce, která se blížila, byla pouze slabým vánkem. A to si společnost moc dobře uvědomovala. (Jungk, 1999, s. 241–248)

Celé toto období mělo velmi špatný vliv na Franzův zdravotní a psychický stav. Na srdeční záchvat navazovala úzkost, deprese a strach ze smrti. Teprve poté, co Alma našla pro svého manžela nový dům, který se mu velmi líbil, se zdravotní situace zlepšila a Franz opět usedl za psací stůl. Navzdory tomu, že slíbil, že se politickými otázkami nebude zabývat, se rozhodl, že hlavním tématem následující knihy bude kritika nacistického režimu. Když se pak v listopadu toho roku setkal s rodiči, na přání otce začal uvažovat o emigraci do Ameriky. (Jungk, 1999, s. 248–253)

V červnu roku 1939 vznikla první verze *Zpronevěřeného nebe*. Přestože Werfel byl ze svého výtvoru přímo nadšen, rozhodl se ho dát ještě před vydáním raději zhodnotit přátelům. Poté, co se dočkal velmi pozitivních ohlasů, nebránilo už nic jeho vytištění a následnému prodeji. (Jungk, 1999, s. 259–260)

1. září roku 1939 napadli Němci Polsko. Následně vyhlásily Francie a Anglie Německu válku. Situace se pro emigranty ve Francii velmi změnila – byli považováni za špióny nastražené ze strany nepřátel. Ten Franz Werfel, který se v mládí vyhýbal vojenské službě, se nyní dobrovolně přihlásil k československé legii. Předpokládal, že bude prohlášen za neschopného vojenské služby, ale bude moci být nápomocen alespoň v kanceláři. (Jungk, 1999, s. 260–263)

Situace se však velmi rychle komplikovala. V červnu roku 1940 zaútočil Hitler také na Francii. V tom okamžiku se Franz Werfel rozhodl, že se svou manželkou Almu musí neodkladně odjet. Vyčítal si, že neposlechl svého otce a neemigroval do Ameriky, dokud to bylo ještě možné. Nyní byla více než polovina Francie v rukou nepřítelů a vízum i pasy byly neplatné. Manželům Werfelovým nezbývalo nic jiného, než se bez dokladů vydat do Španělska a doufat, že po cestě nebudou zatčeni a odvedeni do tábora. (Jungk, 1999, s. 263–267)

Werfelovi se nyní ukrývali v Lurdách, poutním místě známém především díky Bernadettě Soubirousové, které se zde několikrát zjevila Panna Maria, a kde také vytryskl pramen zázračné vody. Do této posvátné jeskyně pravidelně chodil také Franz Werfel, který

slíbil, že pokud se mu podaří z této zoufalé situace dostat, složí Bernadettě hold v podobě díla. (Jungk, 1999, s. 268–269)

Manželé Werfelovi se dostali zpátky do Marseille, kde si měli obstarat platné doklady. Další společná cesta vedla na západ do Spojených států amerických. Kromě toho, že byl nyní pár v bezpečí, dařilo se mu i finančně velmi dobře, protože několik dní před příjezdem do Ameriky byl přeložen román *Zpronevěřené nebe*, který si získal okamžitý úspěch. (Jungk, 1999, s. 269–283)

Jak si Franz slíbil, začal s psaním práce věnované mladé dívce Bernadettě. Obával se ale toho, jak toto dílo přijme společnost. Přece jen byla Amerika protestantská a zároveň vypukla celosvětová válka, ve které přicházelo denně několik stovek lidí o život. Pochybnosti mělo také nakladatelství, které se ale nakonec rozhodlo knihu přece jen vydat. (Jungk, 1999, s. 282–283)

Franz Werfel se mezitím velmi dobře zabydlel. V březnu roku 1941 s ním byla odvysílána reportáž, ve které mluvil o útěku z Evropy. Stále myslel na své rodiče. 31. července roku 1941 zasáhla Franze velmi smutná zpráva. Jeho otec podlehl dlouholeté nemoci a jeho stará matka zůstala v Evropě sama. Franz se začal obávat, jestli jeho matka cestu do Ameriky sama, po tak traumatizujícím zážitku, vůbec zvládne. Následně však přišla uklidňující zpráva, že paní Werfelová je již na cestě za svým synem. Tak se Franz po více než roce setkal znovu se svou matkou. (Jungk, 1999, s. 283–286)

Zatímco se Franz mohl radovat z rodinného shledání, velmi ho trápila krize, kterou nyní s Almou zažívali. Přestože také tady v Americe pořádala Alma velmi nákladné večírky, na které zvala velké množství významných lidí, neustále Franzovi vyčítala, že kvůli jeho židovskému původu se musela vzdát svého milovaného Rakouska a že ji vlastně oloupil o její vlast. Tyto hořké narážky od své milované ženy snášel Franz velmi těžce. (Jungk, 1999, s. 286)

Poté, co také Spojené státy vstoupily do války a vyhlásily válku Japonsku, se výrazně zhoršila finanční situace Werfelových. *Píseň o Bernadettě* však začala být překládána do francouzštiny, španělštiny, portugalštiny, švédštiny a maďarštiny. Roku 1942 se dočkala také překladu do angličtiny a sklídila neuvěřitelný úspěch, který autorovu finanční situaci zachránil. Měsíc po svém vydání se dostala na první místo bestsellerů. Pro Franze Werfela to byl přímo fantastický úspěch, který nebyl dopřán nikomu jinému z jeho exilových amerických kolegů. (Jungk, 1999, s. 286–290)

Za svého života v Americe se Werfel snažil být literárně velmi plodný. Kromě *Jacobowského a plukovníka* začal psát také dílo, díky kterému byl považován za jednoho z průkopníků teprve vzkvétajícího žánru – science fiction. Přestože byl v Americe obrovský

zájem o tamní adaptaci jeho literárních děl, cítil Werfel spíše zklamání než naplnění, hlavně u adaptace *Jacobowského a plukovníka*. Své manželce se dokonce svěřil, že se cítí na pokraji svých sil. Producenti přicházeli často s různými změnami v předlohách, se kterými se Werfel jen velmi těžko smiřoval. (Jungk, 1999, s. 296–307)

Těsně před svými triapadesátými narozeninami se Werfelovi podařilo získat čestný doktorát z Kalifornské univerzity. Věděl, že otec by na něj byl pyšný, neboť doktorský titul byl to, co si pro syna tatínek tolik přál. Po těchto narozeninách se Werfelův stav opět zhoršil. Trpěl těžkými srdečními záchvaty, kvůli kterým byl připoután na lůžko. Zatímco premiéra *Písně o Bernadettě* měla obrovský úspěch, který Werfel teď v těžkém zdravotním stavu ocenil, adaptace *Jacobowského a plukovníka* jeho zdravotní stav opět jen zhoršovala. I přes jeho značný nesouhlas a protesty se hra nakonec dostala na pódium. Když však byla hra kritiky pozitivně, mnohdy až nadšeně přijata, od soudního řešení nakonec upustil. (Jungk, 1999, s. 308–312)

Chvilky rozptýlení si dopřával dopisováním práce *Hvězdy nenarozených*, ke které se po několika měsících vrátil. Odjel dokonce do Santa Barbary, aby měl na práci opravdu klid. Za Almou se vracel jen na víkendy, a protože chtěl nerušeně pracovat o samotě, doprovázel ho na cestě jen doktor Spinak. Opuštěné Almě se snažil alespoň třikrát až čtyřikrát denně volat, přesto si však uvědomoval, že manželku na úkor knihy zanedbává. Věřil však v úspěch tohoto nového díla. Práce Werfela velmi vyčerpávala a lékař mu odpočinek nejen doporučoval, ale přímo nařizoval. Franz ale trval na dokončení knihy. Když dopsal třetí a poslední díl tohoto románu a k jeho úplnému dokončení už chyběl jen epilog, odcestoval zpět za svou nejmilovanější manželkou. Světová politická situace se mezitím naprosto obrátila a Hitler byl poražen. Manželé Werfelovi proto začali uvažovat o svém návratu do Evropy. Franz Werfel se manželce svěřil s tím, že už se cítí lépe a že je šťastný. 26. srpna roku 1945 se však při psaní zhroutil na zem a zemřel na zástavu srdce. Návratu do své milované Evropy se tak nedočkal. „*Ostatky tohoto významného spisovatele byly do Vídně převezeny až třicet let po jeho smrti.*“ (Kosatík, 2001, s. 173) (Jungk, 1999, s. 318–329)

1.2 Franz Werfel v literárním kontextu

Tak jako u většiny autorů byla také tvorba Franze Werfela ovlivněna jeho životem. Ve velkém množství děl se promítají nejen autorovy tehdejší myšlenky a názory, ale hlavně vzpomínky na osobnosti nebo události, které ho zasáhly. Jedním ze základních pilířů jeho tvorby byla pražská německá literatura, ke které se hlásil. Dalšími dvěma pilíři bylo židovství a křesťanství, na jejichž hranici po celý život balancoval.

1.2.1 Žid nebo křesťan?

Přestože se Franz Werfel narodil do židovské rodiny, s křesťanstvím se seznámil již v prvních letech svého života, a to díky chůvě Barboře přezdívané Bábi. Z počátku u mladého Franze převládalo křesťanství spojené s vůní kadidla, rozsvícenými svíčkami a zpěvem při nedělní mši. Židovství měl naopak spojené s otcovými slzami při pravidelných židovských svátcích, kdy se vzpomínalo na mrtvé. První povídka, kterou mladý Franz v šestnácti letech sepsal, vznikla na základě vlastního zážitku, kdy za bouřky mačkal malé zubožené koťátko tak dlouho, dokud mu v ruce nezůstalo ležet jen bezvládné klubičko. V této nepublikované povídce můžeme najít křesťanský motiv mučedníka. Obraz nového lidstva žijícího podle tradičních křesťanských hodnot a uctívajícího obraz Boží vyličil ve svých prvních sbornících básní *Přítel světa* (1912) a *My jsme*. (Janeček, 2006, s. 26; Steiman, 2005, s. 18–19)

Když se roku 1917 seznámil se svou budoucí manželkou Almou Mahlerovou (později Werfelovou), naprosto jí podlehl. Alma se od samého začátku netajila negativním až pohrdavým postojem k židovství. To mělo samozřejmě obrovský vliv na další Werfelovo vzdalování se od původní víry. Když pak kvůli předčasnému porodu zemřel jejich prvorozený syn, Werfel se považoval za vraha a celou situaci si vysvětloval jako boží trest za hříchy, kterého se dopustil, když s Almou po dobu těhotenství udržoval sexuální kontakt. „*Byl to hřích, jenž mě bude tížit jako kámen po celý zbytek jeho života.*“ (Steiman, 2005, s. 21) Těmito slovy okomentoval své dílo *Hvězdy nenarozených*. (Steiman, 2005, s. 19–21)

Barbara neboli zbožnost. Tak se rozhodl Werfel pojmenovat román věnovaný chůvě z dětství, která byla hlavním důvodem jeho nynějšího křesťanského cítění. Hlavní postavou knihy je malý Ferdinand, kterému život ukazuje zatím jen stinné stránky – ztratil otce i matku, žije bez přátel a bez vymezené národnosti. Jako světlo na konci tunelu se mu zjeví žena jménem Barbara, která ho jako jediná dokáže přivést k životní jistotě. „*Barbara, Češka od Příbrami, je totiž jedna z těch vyvolených, jimž zbožnost a pokora jsou první samozřejmostí života.*“ (signováno – rč-, 1921, s. 237–238) (Herben, 1931, s. 2)

K prohloubení a většímu pochopení židovské víry nepomohla ani cesta na Blízký východ. Přestože přinesla námět na ságu židovského rodu, tuto myšlenku ihned po návratu odložil a věnoval se raději pokračování plně křesťanské práce o apoštolovi a možném zakladateli křesťanství Pavlovi, a vznikl tak román *Pavel mezi Židy*, „v němž se zaměřil na historický okamžik konečného rozchodu křesťanů s judaismem“. (Steiman, 2005, s. 21) Tato kniha však pobuřovala židovské okolí, neboť Žid napsal knihu o křesťanství namísto knihy o židovství. Kromě toho se začala rozšiřovat také fáma o tom, že se autor knihy nechal dokonce pokřtít. (Janeček, 2006, s.26; Steiman, 2005, s. 21)

Druhá cesta na Blízký východ se pak stala podnětem k historickému románu, který pojednává o masovém vyvraždění Židů arménského původu Turky. Tento historický román byl pojmenován *Čtyřicet dnů*, čímž Werfel odkazuje na Bibli – čtyřicet dní totiž trvala potopa, čtyřicet dní a nocí zůstal Mojžíš na hoře Sinaj a stejný počet dnů také putovali Izraelci pouští. Jsou zde velmi patrné totožné motivy Franzova života a života hlavního představitele knihy Gabriela. (Jungk, 1999, s. 1999; Steiman, 2005, s. 21)

„Dne 1. ledna 1937 byla na Broadwayi uvedena premiéra *Cesty zaslibení*. U zrodu tohoto představení byl nápad Mayera Weisgala, který se domníval, že je načase postavit proti nacistické propagandě pozitivní obraz dějinné role židovského národa.“ (Steiman, 2005, s. 22) Přestože Werfel souhlasil s napsáním takové díla, nešlo si nevšimnout, že všechny sympatické postavy byly buďto „nežidé“, nebo se jednalo o postavy naprosto odlišné od těch s typickými židovskými vlastnostmi. (Steiman, 2005, s. 22)

Román *Zpronevěřené nebe*, který vyšel roku 1939, se zabývá otázkou posmrtného života v nebi. Jedná se o příběh prosté ženy, tety Linek, která platí svému synovci teologická studia v domnění, že si tak zajistí posmrtný život v nebi. Okamžik vystřízlivění, kdy se teta dozví, že synovec na studia nechodí a nikdy ani nechodil, ji vede k uvědomění si, že „*nebe si člověk nemůže vynutit nebo zasloužit, jedná o dar, milost. Jen utrpením a obětí může být tento svět spasen.*“ (Munzar, 2010, s. 129)

Když pak byl vydán román *Píseň o Bernadettě*, který mu přinesl nejen obrovskou slávu, ale i finanční ohodnocení, začal být všeobecně pokládán za katolíka. (Munzar, 2010, s. 132)

Právě v době, kdy už se zdálo, že Werfela a katolickou víru nemůže nic rozdělit, začal psát své nejžidovštější dílo *Jacobowsky a plukovník*. Proč Werfel takto rázně změnil názor, není dosud plně jasné. Určitým způsobem si tuto změnu můžeme vysvětlovat smrtí jeho otce Rudolfa. Samotný Franz Werfel tento svůj obrat okomentoval tak, že „*k tomu, aby objevil své židovství, v žádném případě nepotřeboval „pana Hitlera*“. *Vyrůstal sice v asimilované rodině a od víry otců se na nějakou dobu značně odchýlil, avšak „utrpení a poznání“ se v něm*

v průběhu let jeho židovství upevnilo. On, Werfel, se domnívá, že z „tohoto židovství“ již nemůže být „nikdy vyvržen“, ani křesťany, ani samotnými Židy.“ (Jungk, 1999, s. 224) (Steiman, 2005, s. 22)

Franz Werfel tedy nikdy za svůj život nebyl plně přesvědčeným židem ani křesťanem, ačkoliv si to přál a chtěl patřit do obou skupin. I když ho Praha se svou katolickou kompozicí zasáhla velmi silně a vryla se mu pod kůži, před vlastní minulostí se mu utéct nepodařilo. „Jakkoli v jeho posledních dílech převažoval katolický obsah, nikdy nezradil své židovské kořeny.“ (Tvrdík, 2013, s. 49). V době, kdy ho národ potřeboval nejvíce, se hrdě postavil do jeho čela a přiznal, že plamen židovství v něm nyní vzplál tak silně, že už snad nikdy nemůže uhasnout. Werfel tedy „pokládal za mravní povinnost nezapomenout na utrpení obětí nenávisných činů proti obyvatelstvu, jehož proviněním byla věrnost k náboženské tradici.“ (Vojtíšková, 2001, s. 46) (Janeček, 2006, s. 28–29; Steiman, 2005, s. 18)

1.2.2 Pražská německá literatura

Praha ve dvacátém století byla místem soužití tří národností – české, německé a židovské. Tyto národnosti se však navzájem proplétaly, takže někteří Židé se hlásili k židovské národnosti, jiní naopak k národnosti české nebo německé. (Mühlberger, 2006, s. 199)

Právě Praha se stala základnou vznikajícímu okruhu německých spisovatelů. Místem jejich pravidelného setkávání byla kavárna Arco v Hyberské ulici, kam se chodilo nejen debatovat o umění a současné situaci, ale také číst a komentovat nejaktuálnější tisk – *Prager Tagblatt*, *Bohemia* nebo *Prager Presse*. Hlavním mužem a organizátorem byl Max Brod. Z počátku se těchto setkávání účastnili pouze jeho nejbližší přátelé, jako byli Franz Kafka, Felix Weltsch nebo Oskar Baum. Brodův pražský kruh se však časem začal rozrůstat a přibývalo dalších členů, mezi nimiž byl i Franz Werfel, který byl již od svého brzkého mládí na bohémský způsob života a noční toulky Prahou zvyklý, a tak do skupiny intelektuálů velmi rychle zapadl. Kromě jazyka, zájmu o dění a kulturu tento okruh přátel spojovalo také židovství. (Kosatík, 2001, s. 126–132)

V první polovině dvacátého století patřila židovská německá elita v českých zemích k těm nejvíce prosperujícím v rámci střední Evropy. Pražští němečtí spisovatelé vykreslovali Čechy jako sociálně slabší skupinu se zálibou v temných stránkách jako byly prostitutky, zločiny a podsvětí. To se samozřejmě Čechům nelíbilo a razantně se proti tomuto vykreslení začali vyhrázovat a poukazovat na celkový rozvoj českého národa. Německy píšící spisovatelé však vycházeli z toho, co znali. Od devatenáctého století se česká mládež dostávala do řádných

německých rodin, pro které pracovala. Mladé dívky získávaly práci kuchařek, služebných nebo chův, mladí chlapci pak práci řemeslníků, krejčích nebo číšníků. Tak je potom také němečtí spisovatelé zobrazovali ve svých dílech. V této souvislosti můžeme zavzpomínat na dílo *Barbara neboli zbožnost* nebo román *Zpronevěřené nebe*. V románu *Barbara neboli zbožnost* Franz Werfel poukazuje na to, jak se chůva může stát jednou z nejdůležitějších osob pro dětského jedince. (Čapková, 2005, s. 95; Mühlberger, 2006, s. 119–121)

2 Čtyřicet dnů

Z Werfelovy rozsáhlé tvorby je román *Čtyřicet dnů* jeho nejznámějším a nejslavnějším dílem. (Franz Werfel – Čtyřicet dnů, 2015, [online]) Román vyšel poprvé v listopadu roku 1933 pod názvem *Die vierzig Tage des Musa Dagh* a stal se jedním z nejpřekládanějších děl autorovy tvorby. (Janeček, 2006, s. 27) V roce 1934 román přeložil do českého jazyka Pavel Eisner. V českém překladu se název titulu upravuje a zkracuje na *Čtyřicet dnů*.

Sám autor román okomentoval slovy: „*Toto dílo bylo osnováno v březnu roku 1929 za pobytu v Damašku. Bědný pohled na zmrzačené a hladem sešlé uprchlické děti, jež pracovaly v továrně na koberce, dal rozhodující popud vyrvat nepředstavitelný osud arménského národa říši mrtvých, do níž se propadají všechny události a činy.*“ (Karlach, 1972, s. 654)

Zatímco na straně rakouské a švýcarské bylo *Čtyřicet dnů* přijato s velkým zájmem a pochopením, německou stranu román pobuřoval. Na začátku roku 1934 tak bylo rozhodnuto, že bude stažen, neboť údajně „*ohrožoval veřejnou bezpečnost a pořádek.*“ (Jungk, 1999, s. 210) I přesto však knihkupectví rozprodala všechny dostupné výtisky. (Jungk, 1999, s. 208)

„*Někteří autoři se domnívají, že Werfel tuto knihu o tragickém utrpení Arménů napsal jako varování před hrozbou, která se řítí na jeho vlastní národ*“, neboť se psaním začal na konci července roku 1932, tedy poté, co ve volbách zvítězila Hitlerova strana NSDAP. (Steiman, 2005, s. 22. Jungk, 1999, s. 198) Podle Lionela Steimana (2005) se však na „*začátku třicátých let ještě žádné výrazné známky hrozícího nebezpečí neprojevovaly*“, proto se domnívá, že se nemohlo jednat o varování vědomé.

Česká literární vědkyně a kritička Květa Hyršlová však s tímto tvrzením nesouhlasí. Podle ní Franz Werfel v letech 1932–1933 vycítil nebezpečí, které hrozilo malým národům. Přiklání se dokonce k tomu, že s psaním tohoto rozsáhlého románu začal právě ve chvíli, kdy si celou ohrožující situaci uvědomil. (Hyršlová, 1958, s. 735)

Známý dramatik Jan Vedral společně s režisérem Jiřím Horčičkou využili románové předlohy k vytvoření devítidílného rozhlasového dokumentu, který hned po svém vzniku roku 1998 sklídl obrovský úspěch. Hlavní roli Gabriela Bagratjana ztvárnil Alois Švehlík. (Franz Werfel: Čtyřicet dnů, 2014, [online])

V rámci připomenutí a zavzpomínání na sté výročí genocidy Arménů a sedmdesáté výročí autorovy smrti se nakladatelství Vyšehrad rozhodlo tento slavný román opět vydat. Knihu přeložil Hanuš Karlach, nositel Státní ceny za překladatelské dílo pro rok 2015. (Dušek Pražáková, Jana, 2016)

3 Interpretace díla

V této kapitole se pokusíme o samotnou interpretaci díla *Čtyřicet dnů*. Nejdříve se zaměříme na nejdůležitější kompoziční postupy, jako je titul, čas a prostor. Charakterizujeme také kompozici a jazykové prostředky. Největší část této kapitoly bude potom věnována hlavním postavám a ústředním motivům celého díla. Pomocí jednotlivých postav se také pokusíme nastínit hlavní dějovou linii.

3.1 Titul

Titul neboli název je jedním z identifikačních údajů každého díla. „*Kromě toho, že dílo označuje a zároveň tak o něm čtenáři podává prvotní informaci, je současně také jakýmsi klíčem k pochopení jeho smyslu.*“ (Všetička, 1992, s. 43)

Samotný název románu *Čtyřicet dnů* je charakteristický křesťansko-židovskou biblickou symbolikou. Podle Všetičky (1992, s. 44) se tak jedná o titul metaforický, „*založený na obraznosti*“. Název odkazuje na Starý a Nový zákon, tedy na čtyřicetidenní putování Izraelců po poušti, na Mojžíše, který se čtyřicet dnů postil na hoře Sinaj, ale také na čtyřicet dnů, které strávil Ježíš na poušti, než se vydal veřejně působit. (Tvrdlík, 2013, s. 48)

Prvním předobrazem pro sepsání *Čtyřiceti dnů* mohl být tedy příběh o vysvobození Izraelců z egyptského otroctví a o putování k hoře Sinaj. Jeho ústřední postavou je Mojžíš, kterého si Hospodin k tomuto významnému činu vyvolil. Faraon však izraelský národ odmítl propustit. To Hospodina rozhněvalo natolik, že na celou egyptskou zemi seslal deset ran (nejdříve se zkazila voda, poté na zem seslal žáby, komáry, mouchy, dobytčí moc, vředy, krupobití, kobylky, temnotu, a poslední ránou byla smrt prvorozených). Faraon se se svou prohrou nedokázal smířit, proto Izraelce i nadále pronásledoval. Izraelský lid pak putoval pouští celých čtyřicet dnů.

Příběh o boji statečných Arménů má spolu s příběhem popisujícím těžkou zkoušku Izraelců hodně podobného. Arméni si za svého vůdce zvolili Gabriela Bagratjana, Izraelci Mojžíše. Tito dva hrdinové mají mnoho společného. Podobně jako zažívali Izraelci těžké zkoušky, ale také velké zázraky, museli i Arméni překonávat různé nástrahy, aby mohli pocítit chuť vítězství a svobody. Zatímco Izraelcům jejich cestu komplikoval hlad a žízeň, Arméni museli čelit profesionální turecké armádě, která byla ve značné převaze. Oba příběhy spojuje také doba trvání této velké zkoušky. Po těchto dlouhých dnech Izraelci doputovali k hoře Sinaj, která se stala na nějakou dobu jejich druhým domovem. Gabriel Bagratjan naopak na Mojžíšově

hoře pochopí, že ačkoliv Dalmacik opustil a přestěhoval se do Francie, jedině tady se cítí opravdu doma. „*To je to, proto se teď cítí tak nevýslovně svobodný. Každým vdechnutím se horoucně oddává svrchovaně opojné nezávislosti.*“ (Werfel, 2015, s. 736)

Druhý příběh je o smlouvě, kterou Hospodin podepsal s lidem. Toho času vzniklo Desatero přikázání, tedy každodenní nařízení, kterými by se měl člověk řídit. Lidé si zvolili Mojžíše, aby mluvil za celý národ. „*Mluv s námi ty a budeme poslouchat. Bůh ať s námi nemluví, abychom nezemřeli.*“ (Ex 20, 18) Mojžíš poté „*vystoupil na horu, kde byl čtyřicet dnů a čtyřicet nocí.*“ (Ex 24, 18) Také lid arménský si zvolil svého mluvčího, Gabriela Bagratjana. „*Všichni víme, že Gabriel Bagratjan jako důstojník vojenským věcem naprosto rozumí. Jeho úřadem bude vedení boje. Navíc se plánům na obranu věnuje už dlouho a ze všech sil. Příprava našeho ozbrojeného odporu je u něho v nejlepších rukou.*“ (Werfel, 2015, s. 196)

Třetí podobnost se skrývá v příběhu o Ježíši Kristu, kterého Duch svatý „*vyvedl na poušť, aby byl pokoušen d'áblem. Zde se čtyřicet dní a čtyřicet nocí postil.*“ (Mt 4, 1-2) Pokoušen byl také Gabriel Bagratjan, který však stejně jako Ježíš uspěl. Gabriel se musel vypořádat s velkými ztrátami na životech vlastního lidu, s několikadenním hladověním, ale hlavně se smrtí svého jediného syna Štěpána, která pro něj byla nejkrutější ranou. Přesto boj proti Turkům nevzdal, naopak dělal všechno proto, aby svému lidu zajistil svobodu a bezpečí. „*Zlo stalo se jen proto... aby způsobena byla milost Boží...*“ (Werfel, 2015, s. 712)

Pokud odhlédneme od symboliky čtyřiceti dnů, a na titul se budeme dívat na pouze jako časový údaj, můžeme ho podle Všetického (1992, s. 44) definovat také jako temporální, „*s důrazem na časovou kategorii.*“

3.2 Časoprostor

„*Čas a prostor jsou základní kategorie, v nichž si člověk uvědomuje svou existenci i svět kolem sebe, a proto mají také základní význam v uměleckém reflektování skutečnosti.*“ (Petrů, 2000, s. 95)

3.2.1 Čas

Kategorii času můžeme v literárním díle vnímat hned několika způsoby. „*Při jeho zjišťování bývá obvykle velmi důležitá otázka dodržování časové posloupnosti.*“ (Všetická, 1992, s. 31) Podle Všetického (1992, s. 31) existují dva základní typy času – čas chronologický a čas retrospektivní. Zatímco čas chronologický chápe jako dodržování časové posloupnosti, tedy

plynutí z minulosti do budoucnosti, čas retrospektivní naopak tento chronologický časový sled porušuje a vrací se z přítomnosti do dávné nebo nedávné minulosti.

Z jiného hlediska můžeme čas rozdělit na objektivní a subjektivní. Petrů (2000, s. 95) vidí čas objektivní jako čas fyzikální, odvíjející se nezávisle na nás, bez našeho vědomí. Čas subjektivní neboli individuální, podle něj může být časem biologickým nebo psychologickým. Jedná se o čas „výjimečných okamžiků, kdy v hrdinově mysli dochází k pronikavému vnitřnímu duševnímu dění.“ (Všetička, 1992, s. 31)

Jak jsme již naznačili, čas hraje v námi analyzovaném románu velmi důležitou roli. Nejenže je obsažen přímo v titulu, kde zastupuje biblickou symboliku, ale je také jedním ze základních a důležitých motivů celého díla. Děj románu odpovídá času chronologickému, tak jak jsme si ho definovali. Vzhledem k tomu, že je ale autor všemocný a může tak mísit různé způsoby času, se v celém příběhu prolíná čas objektivní se subjektivním.

Objektivním časem myslíme dobu, ve které se celý příběh odehrává, tedy první světovou válku, ale také klíčových čtyřicet dnů na hoře Musa Dagh. První světová válka probíhala v letech 1914–1918. Nás však zajímá březen roku 1915, neboť v tomto roce se Turci, věrní němečtí spojenci, rozhodli zlikvidovat arménskou menšinu. A právě toho času začíná také děj románu *Čtyřicet dnů*. (Karlach, 2015, s. 741)

Subjektivní čas můžeme naopak vidět v rozpadu vztahu a vzájemném odcizení hlavního hrdiny Gabriela Bagratjana a jeho manželky Julietty. „*Dělám si výčitky, že jsem v těchhle dnech nebyla u tebe... Bylo ti těžko, vykonal jsi velké věci a pořád ti hrozilo nějaké nebezpečí... Ach, chovám se k tobě hanebně, příteli...*“ *Takové vyznání by Gabriela ještě před pár týdny jistě dojalo. Ted' ale jeho replika byla téměř jak nějaká formální zdvořilost: „I já jsem si kvůli tobě dělal výčitky, Julietto. Měl jsem si tě víc hledět. Ale věř mi, zrovna teď jsem na tebe moc myslet nemohl.“ To byla velká pravda, plná dvojsmyslnosti. Byla by mohla dodat odvahy k pravdě i Juliettě. Jenže ta s ní jen chvatně souhlasila: „To je přece pochopitelné. Já vím, že jsi musel myslet na docela jiné věci, Gabrieli.“ Bral se dál po téhle nebezpečné cestě: „Naštěstí jsem pořád věděl, a radoval jsem se z toho, že nejsi úplně sama a opuštěná.“* (Werfel, 2015, s. 453)

3.2.2 Prostor

„*Prostor je širší pojem než místo děje, představuje v podstatě vztah mezi jednotlivými místy.*“ (Všetička, 1992, s. 33)

Stejně tak jako má určité rozdělení čas, rozlišujeme také různé druhy prostoru. Všetička (1992, s. 33–34) definuje čtyři základní prostory, a to prostor konstantní, kontrastní,

konvergentní a migrační. Na základě stanovených definic můžeme prostor v románu označit za konstantní, tedy takový prostor, ve kterém je zachována jednotka místa. Většina románového děje se odehrává v Dalmacku na hoře Musa Dagħ neboli na Mojžíšově hoře. „*Dalmacik nedosahuje nijakých výšin, které by stály za řeč. Oba vrcholky na jihu se tyčí do osmi set metrů. Tvoří nejzazší vyvýšeniny horstva, které pak znenadání neuspořádaně v obrovitých haldách spadají do orontské nížiny.*“ (Werfel, 2015, s. 16–17) „*Četné prameny se znamenitou vodou byly jedním z největších požehnání, jež Hora Mojžíšova poskytovala svým dětem.*“ (Werfel, 1972, s. 291)

Pokud bychom se však soustředili také na to, že Gabriel Bagratjan přišel do Yoghunluku, osady poblíž Mojžíšovy hory, z Francie, mohli bychom prostor definovat také jako kontrastní, tedy „*dvojí, postavený na protikladu.*“ (Všetička, 1992, s. 34) Ve Francii žili lidé svobodně, nikdo je neomezoval ani nevykořisťoval. To, že je v Turecku (původní osmanské říši) situace úplně jiná, pochopil Gabriel Bagratjan velmi rychle, když jemu i jeho manželce se synem byly odebrány cestovní doklady. U tureckého úředníka si potom stěžoval: „*Trávil jsem život v cizině, v Paříži.*“ Úředník lehce přikývl. „*To my víme, efendi.*“ „*Takže nejsem moc zvyklý na omezování osobní svobody.*“

V průběhu děje se dozvídáme také o jiných místech jako je například Aleppo, Bejrút, již zmíněný Yoghunluk, ale také Antiochie nebo Alexandretty.

Lederbuchová (2002, s. 255) rozlišuje prostor z jiného hlediska, a to z hlediska reálného nebo fantaskního. V případě našeho románu se jedná o prostor reálný, stejně jako je reálný i čas. Mojžíšova hora neboli Musa Dagħ je skutečnou horou na Sinajském poloostrově v Egyptě. Reálné jsou také názvy vesnic poblíž této hory, jako je například Yoghunluk, Nor Zeitun nebo Kebusia.

Mojžíšovu horu bychom si mohli představit jako místo božího klidu a míru, vzhledem k tomu, že se jedná o biblickou horu Sinaj. Bohužel ale ani boží síla není schopna ochránit tuto horu a její obyvatele od okolní nenávisti a ozbrojených konfliktů. Hrůzy války tak zasahují také toto na první pohled poklidné místo.

3.3 Kompozice a jazykové prostředky

Kompozice „*představuje vnitřní výstavbu díla, kterou vytváří kompoziční principy a syžetová osnova. Zaměřuje se tedy na dynamické složky umělecké výstavby.*“ (Všetička, 1992, s. 12)

Z hlediska vnější kompozice je román rozdělen na tři základní kapitoly, které jsou nazvány Kniha první, Kniha druhá a Kniha třetí, a na další podkapitoly. Kniha první nese také označení *blíž a blíž*, a snaží se nám tak předpovědět, k čemu bude mít hlavní hrdina Gabriel Bagratjan blízko, ale také kam směřuje politická situace na Východě. Druhá kniha nese název *zápas slabých*, čímž nás informuje o odhodlaných Arménech, kteří se rozhodli bojovat s několikanásobnou přesilou. Třetí kniha, označená jako *zkáza-spása-zkáza*, předpovídá výsledek čtyřicetidenního boje na Mojžíšově hoře.

Zároveň bychom mohli kompozici charakterizovat jako chronologickou, tedy takovou, „*kde je respektované hledisko přirozeného časového průběhu událostí a jejich příčinné motivace. Děj tedy odpovídá ději fabule.*“ (Lederbuchová, 2002, 152) Velmi často se však postavy vracejí do minulosti a přemýšlejí nad změnami, ke kterým v průběhu času došlo. Například Gabriel, když porovnává svůj život v Asii s dřívějším životem v Evropě. „*V Yoghunluku, v tom velkém domě, o tom všem nevěděl. Ale dříve v Paříži? Tam žil přes všechnu pohodu v chladnu přistěhovalého cizince.*“ (Werfel, 1972, s. 29)

Z hlediska jazykového v knize narážíme na delší popisná souvětí. „*Trvalo dlouho, než dojeli domů, neboť Gabriel Bagratjan jen zřídka kdy pobídl koně ke cvalu a stále znovu mu dovoloval, aby se loudal.*“ (Werfel, 2015, s. 40) Pokud jde naopak o dialogy postav, jsou věty krátké, úsečné, mnohdy se jedná pouze slovo nebo skupinu slov.

- „*Co umíš? Nic neumíš! Jsi za matkou! Ať už tě tu nevidím.*“ (Werfel, 2015, s. 448)
- „*Tak alou! Jdi! Ukaž nám, cos viděla.*“ (Werfel, 2015, s. 461)
- „*Pane tajný rado, a my Němci menšinou nejsme?*“
- „*Co tím chcete říct?*“
- „*Nerozumím vám.*“
- „*Uprostřed Evropy sjednocené proti Německu jsme zatraceně ohroženou menšinou.*“ (Werfel, 2015, s. 488)

Autor tohoto kontrastu využívá k upoutání pozornosti čtenáře, který netuší, kdy tak dojde k dalšímu zlomovému okamžiku.

Vzhledem k tomu, že se Franz Werfel snažil, aby románový příběh působil co nejvěrohodněji, používá velmi často cizí slova a slovní spojení. Součástí knihy je tak slovníček arménských, arabských a tureckých výrazů, které mají čtenáři pomoci v orientaci v textu.

- „*Je nám to známo, efendi (pane)*“ (Werfel, 1972, s. 26)
- „*Goh em, dobře příteli!*“ (Werfel, 1972, s. 97)

3.4 Postavy

Postavu bychom mohli definovat jako „*motivy zevnějšku, povahy, chování, jednání, jazykového projevu, myšlenek a citů.*“ (Petrů, 2000, s. 104) Všetická (1992, s. 25) k charakteristice postavy dodává, že „*obvykle není kompoziční záležitostí, ale v některých případech se jí stává a nemalým způsobem tak ovlivňuje výstavbu díla.*“

Charakteristické motivy postavy mohou být formulovány přímo, například vypravěčem, ale také nepřímo. To znamená, že se o základních důležitých motivech každé postavy dozvídáme například z jejího chování nebo jednání. (Petrů, 2000, s. 104) Tímto způsobem jsou definovány postavy v románu *Čtyřicet dnů*. Vypravěč je čtenáři nijak nepřibližuje ani nepopisuje, pouze je představí. Čtenář tak postavy poznává společně s postupujícím dějem. Sám zjišťuje, jak na některé situace konkrétně reagují, a jaký je tedy jejich charakter.

Postavy bychom dále mohli rozdělit na hlavní, vedlejší a epizodní. Postava hlavní je taková postava, která stojí v centru veškerého dění. Nemusí se však vždy jednat pouze o hrdinu, v centru příběhu může stát i postava negativní. (Petrů, 2000, s. 104) Lederbuchová (2002, s. 245) mluví o hlavní postavě jako o protagonistovi příběhu, který se podílí nejen na vzniku kolize, ale i na dalších fázích děje. Vedlejší postavy jsou součástí celého příběhu, i když v řešení určité situace je jejich důležitost různá. (Lederbuchová, 2002, s. 245) Postavy epizodní pak na rozdíl od hlavních a vedlejších vstupují do děje pouze nárazově, většinou jen jedenkrát, a dále se již v příběhu neobjevují. (Petrů, 2000, s. 104)

V románu *Čtyřicet dnů* se vyskytuje celá řada různých postav. Zastoupeny jsou zde postavy hlavní, vedlejší i epizodní. Hlavní postavou je jednoznačně Gabriel Bagratjan, ale také jeho manželka Julietta, jejich syn Štěpán nebo Iskuhi, sestra pastora Arama. K postavám vedlejším bychom mohli zařadit kněze Lepsia, Řeka Gonzagveho, plačku Nunik nebo tureckou armádu. Epizodní postavou je například již zmiňovaný turecký úředník, u kterého si Gabriel Bagratjan stěžoval.

Všetická (1992, s. 25) rozděluje postavy úplně jiným způsobem, a to tak, aby mohly plnit kompoziční funkci. Jedná se například o postavy mytizované, svorníkové, osudové a další. Mytizovanou postavu můžeme charakterizovat jako postavu z novodobého díla, která je však chováním velmi podobná svému vzoru, tedy postavě mytické, se kterou je spjata. Takovou postavou je v románu Gabriel Bagratjan. Zároveň však může být i postavou svorníkovou, protože dokázal spojit ohroženou arménskou menšinu, která nakonec porazila armádu Turků. Jeho osudovou postavou neboli *famme fatale* se stala Iskuhi, protože teprve až s ní zjistil, kým vlastně skutečně je.

Gabriel Bagratjan

Hlavní postavou celého příběhu je Gabriel Bagratjan, vnuk bohatého zakladatele proslulého istanbulského velkopodniku Avetise Bagratjana. Ten i přesto, že „*měl své filiálky v Paříži, Londýně i New Yorku, odjížděl, pokud mu to jen čas a obchody dovolovaly, rok co rok do vily nad osadou Yoghunluk poblíž Mojžíšovy hory.*“ (Werfel, 2015, s. 10) Byl to velmi dobrý a hodný člověk, neboť „*do chrámů a školních budov nechával povolávat americké misionáře a také daroval obyvatelům na celý jeden lodní náklad Singrových šicích strojů, které byly rozděleny mezi padesát nemajetných rodin.*“ (Werfel, 2015, s. 10)

Dědeček nechal v Yoghunluku postavit vilu, ve které se Gabriel Bagratjan narodil a „*za dlouhého dětství zde strávil nejeden měsíc. Až do dvanácti let.*“ (Werfel, 2015, s. 10)

Pak se odstěhoval s rodiči a bratrem Avetisem do Evropy, přesněji do Paříže. Přestože byli Gabriel a Avetisem sourozenci, každý byl úplně jiný. O patnáct let starší bratr byl považován za „*podivína prahnoucího po samotě, kterého v Evropě nic nepřitahovalo.*“ (Werfel, 2015, s. 10) Rozhodl se proto vrátit do Turecka a znovu pozvednout celý dědečkův velkoobchod. Gabriel v Paříži vystudoval a namísto obchodu se začal raději věnovat umění. Velmi brzy také potkal Juliettu, se kterou se oženil. „*Francouzka jej připoutala k sobě. Od té chvíle je Gabriel více francouzštější než kdy předtím.*“ (Werfel, 2015, s. 11) Na svoje kořeny ale nezapomíná. Svému synovi Štěpánovi platí arménského učitele, aby se „*vzdělával v jazyce jeho otců.*“ (Werfel, 2015, s. 11)

„*Ať se Gabriel sebevíc snaží zcela splynout s cizím prostředím, čas od času je přesto zatažen do politiky svého národa.*“ (Werfel, 2015, s. 11) Roku 1907 se rozhodl zúčastnit sjezdu, na kterém došlo ke sjednocení mladoturků s Armény. Na základě slibu má být vytvořena nová říše, ve které spolu tyto dva národy budou žít v klidu a míru. Gabriel tuto přísahu bere velmi vážně, proto se dobrovolně přihlásí k armádě ihned poté, co na Balkáně vypukne válka. „*Tahle jediná závažná odluka od všech blízkých trvá déle než půl roku a Gabriel Bagratjan velmi trpí.*“ (Werfel, 2015, s. 11) Když se vrátí do Paříže, rozhodne se „*zbavit*“ všeho, co by ho s jeho národem ještě mohlo spojoval. Uvažuje dokonce i o tom, že si zažádá o francouzské občanství, čímž by Juliettě udělal určitě obrovskou radost.

„*Osudovou změnu přinese spěšný dopis od Avetise, ve kterém prosí svého bratra, aby přijel do Istanbulu.*“ (Werfel, 2015, s. 12) Velmi těžce totiž onemocněl a firmu již není schopen řídit. Přestože se Gabriel rozhodne pro odjezd prakticky ze dne na den, zachránit svého bratra se mu již nepodaří. Nemá dokonce ani možnost se s ním rozloučit. Zůstává „*uvězněný*“ v Istanbulu, kde je pověřen řešením otázky dědictví.

Situace se komplikuje také tím, že do Istanbulu neodjel sám, ale vzal s sebou i svou manželku a syna Štěpána. V Belgii, na Balkáně a v Haliči dochází k prvním bojům, a proto návrat do Evropy není možný.

Rodina se tedy nastěhuje do Bagratjanova starého domu. Gabriel si na jedné straně uvědomuje, že je osmanský důstojník, turecká armáda bojuje hned na několika frontách najednou a vydržet nebo dokonce vyhrát tuto obtížnou bitvu je snad nadlidský výkon. Na straně druhé je zklamaný z porušení všech dohod, které mladoturecká společnost naslibovala. „*Všechno dneska vidí úplně jinak. Má přece za ženu Francouzku.*“ (Werfel, 2015, s. 15) O svou rodinu se strachuje, proto se rozhodne dobrovolně přihlásit k vojenskému pluku v Aleppu. Doufá, že ho tak nebudou považovat za zběha a rodinu tak bude moci ochránit.

Julietta vypadá v zemi spokojeně, Štěpán přímo září. Přesto má Gabriel pocit, že sem nepatří, že by se co nejdříve měli vrátit do Evropy, kde je jejich domov. Zároveň je však přesvědčen, že „*tady zná každý kámen a každé křovisko.*“ (Werfel, 2015, s. 17) Mojžíšova hora ho k sobě přímo přivolává. Rozhodne se na ni vylézt, stejně jako to dělal, když byl ještě chlapec. „*Kdykoliv se člověk vrátí na stará známá místa, na která se díval vnitřním zrakem, vášnivě se na něj vrhnou duchové, jež tam navrátilce kdysi zplodil a zanechal. I na Bagratjana se teď vrhají duchové chlapectví, jako kdyby tu pod piniemi a skalami té vábivé pustiny věrně na něj čekali třiadvacet let. Jsou tu duchové náramně bojovní.*“ (Werfel, 2015, s. 17) Tehdy jako by Gabriel dostal vnuknutí o tom, že „*sjednotí svůj lid, dovede jej do hor a s nevidaným hrdinstvím odrazí přesilu a zažene ji na ústup.*“ (Werfel, 2015, s. 17)

„*Gabriel se tomu dětinskému fantazírování nebrání. Je sice Pařížan, manžel Juliettin, učenec, důstojník, který ví, co to je moderní válčení, a nedávno se málem odebral splnit svou povinnost tureckého vojáka – je zároveň však chlapec, který se s prastarou pokrevní záští vrhne na úhlavního nepřítele svého kmene. Sny každého dospělého Arména.*“ (Werfel, 2015, s. 17)

Do Bagratjanova domu přicházejí turečtí úředníci a žádají o jejich pasy. Pas cestovní i vnitrozemský. „*Vnitrozemský pas je něco jako výnos, který tomu, kdo jej vlastní, zaručuje volný pohyb po všech provinciích osmanské říše. Bez tohoto kousku papíru nemá sultánův poddaný teoreticky ani právo odejít z jedné vesnice do druhé.*“ (Werfel, 2015, s. 22) Gabriel v tom vidí jediné. Myslí si, že ho co nejdříve povolají k armádě do Aleppa. Když se však dozví, že doklady odebrali všem Arménům, od nejmenších až po staré, dochází mu, že celá tahle záležitost musí mít daleko hlubší význam.

Rozhodne se vzít situaci do vlastních rukou a vydává se pro vysvětlení na turecký úřad. Tam s ním úředník mluví velmi pohrdavě, prakticky se mu vysmívá. Odebrání pasů mu

odůvodnil vypjatou evropskou situací. „*Máme válku. Dneska se ostatně němečtí, francouzští, angličtí občané musí podvolovat lecčemu, na co nebyli zvyklí. Nikde v Evropě to dnes není jiné než u nás. A také prosím uvažte, že jsme tu v týlovém prostoru čtvrté armády, tedy na válečném území. Jistý dozor nad pohybem obyvatelstva je bezpodmínečně nutný.*“ (Werfel, 2015, s. 25)

Bagratjan však není hloupý, a proto se úředníka zeptá, zda byly pasy odebrány také Turkům. Úředník mu odpoví, že „*ačkoliv jsou si všichni osmanští občasně před zákonem rovni, národy se nemění tak rychle jako ústavy a reformy lze na papíře provést rychleji než ve skutečnosti.*“ (Werfel, 2015, s. 26–27) Kromě toho mu také naznačí, že by se na podobné věci již neměl ptát, když dodá: „*Doufejme, že se nestane nic, co by vládu donutilo projevit vůči jistým skupinám obyvatelstva nemilosrdnou přísnost.*“ (Werfel, 2015, s. 27)

Pro arménské občany se však situace ještě horší. Byly vydány „*rozkazy vojenským místům, aby melun ermeni milleti, zrádné Armény, odzbrojili, tedy aby všechny, co už narukovali, stáhli ze služby na frontě a použili je k podřadné práci. Na stavbu silnic nebo jako nosiče.*“ (Werfel, 2015, s. 31) Přestože Gabrielovi vnitřní hlas říká, že i on je pronásledovaný a jakékoliv vybuřování může ohrozit nejen ho, ale především jeho manželku se synem, rozhodne se, že něco takového si nemůže nechat líbit. Zároveň však ale přemýšlí, jak by svou rodinu ušetřil. Jeho arménský přítel Ago mu však vysvětluje, že „*vzhledem k tomu, že ji pojal za manželku, náleží nyní k jeho lidu a nemůže být vyňata z jeho osudu.*“ (Werfel, 2015, s. 37)

Na Gabriela Bagratjana se lidé zpočátku dívali jako na cizince. Dokonce mu jeden z nich řekl, že „*má ženu jako obrázek, pěkného syna a žádné starosti, peněz jak želez, tak co prý by ještě chtěl? Řekl mu, aby si žil svůj život, nestaral se o věci, z kterých se dělá člověku na nic. A až bude po válce, vrátí se s rodinou do Paříže a na Armény a na Mojžíšovu horu honemhonem zapomene.*“ (Werfel, 2015, s. 46)

Gabriel však Juliettu miluje natolik, že taková představa jejího osudu ho nejen děsí, ale přímo užívá. „*Čtrnáct let to bylo v říjnu. V životě jsem nedostal větší dar. A přesto, byl to těžký hřích. Neměl jsem tě uchvátit, neměl jsem právo vrhnout tě do osudu, se kterým nemáš nic společného.*“ (Werfel, 2015, s. 60) Jediné vysvobození pro svou manželku vidí v jejich odloučení. „*Nejlíp kdyby ty ses zachránila... Měli bychom se rozvést!*“ (Werfel, 2015, s. 60) Zároveň však pociťuje, že s ním má Bůh nějaký záměr, že je k něčemu předurčen. Vysvětluje Juliettě, že měl „*nezvratný pocit, že jeho kroky vede nějaká vyšší moc, že má Bůh s ním nějaký záměr. Má pocit, že život, který vedl, asi nebyl správný. Zároveň přiznává, že je příjemné žít v představě, že člověk je něco docela výjimečného, nějaké úžasné zrnko prachu, které neváže nijaká zemská tíže a které se může nezávazně potulovat po vesmíru.*“ (Werfel, 2015, s. 61–62)

Tentokrát se Gabriel rozhodl, že už nebude procházet cesty na Mojžíšovu horu, ale že „*bude putovat po zdejších osadách. Touha znovu si vštípit obraz světa z dětství ustoupila snaze mužnější: chtěl co nejdůkladněji poznat lidi tohoto světa, jak žijí, jaké mají potřeby.*“ (Werfel, 2015, s. 65) Neustále přemýšlí nad jejich osudem. Je velmi inteligentní, proto si dokáže domyslet, co má turecká vláda s arménskými občany v plánu. „*Arménské útvary stáhli z fronty a ozbrojili je, protože mají Turci strach, že menšina tak silná, jako jsou Arméni, v případě, že válka dopadne nepříznivě, by si mohla, kdyby měla v rukou moderní zbraně, vydobýt na státním národě jistá práva.*“ (Werfel, 2015, s. 66) Od té doby neměl klid. Přemýšlel, jak by dokázal arménský národ co nejrychleji a nejefektivněji ochránit, zda existují nějaké seznamy obyvatelstva. Rozhodl se zatím jen zjišťovat podrobné informace o událostech, které se před nimi tajily, poznávat lidi a prostředí a vymýšlet plán úkrytu a následného protiútoku.

Do arménské vesnice přichází pastor Aram se svou těhotnou manželkou Ovsannou a mladší sestrou Iskuhi. Všichni tři vypadají velmi zbídačeně, unaveně a hladově. Vysvětlují, že se stali součástí hromadného nuceného transportu přes poušť. Nesměli si vzít nic, co by sami neunesli. Gabrielovi také sdělují, že jsou všichni Arméni považováni za zrádce osmanské říše a že je všechny čeká stejný osud. Lidé tomu však nevěří. Myslí si, že „*Mojžíšova hora je zcela stranou světa a už jenom proto nemůžou mít nic společného s nějakou politikou...*“ (Werfel, 2015, s. 110) Iskuhi je zatím ubytovaná v Gabrielově domě společně s rodinou. Je jí obstarán lékař, nové šaty a na nějakou dobu tu smí zůstat. Gabriel se o ni zajímá a tehdy poprvé dochází k jejich sblížení.

Situace v zemi je však opravdu vážná. Arméni jsou obviněni z „*konspirace s Ruskem, ze spiknutí s Francií a Anglií, ze špionáže.*“ (Werfel, 2015, s. 119) Krajem se začnou šířit zprávy, že „*do vyhnanství putují statisíce lidí. Místní úřady provádějí deportace tak, že lidé již za prvních osm dní pochodu zahynou hladem, žízni, nemocemi nebo zešlípí. Schopné chlapce a muže pobijí Kurdové nebo banditi nebo i vojsko, dívky a ženy jsou málem dávány k dispozici, aby jen je ráčil někdo zneužít nebo je někam zavlékl.*“ (Werfel, 2015, s. 120) Gabrielovi však dochází, že „*nejde o žádnou ochranu státu proti nějakému vnitřnímu nepříteli, nýbrž o plánovité vyhlazování jiného národa.*“ (Werfel, 2015, s. 122)

V Yoghunluku si život poklidně ubíhal svou cestou. „*Každý věděl, co se děje. Každý věděl, že z života už má jenom tak asi pár týdnů.*“ (Werfel, 2015, s. 139) Zároveň však všichni doufali, že Mojžíšovu horu toto hrozné neštěstí přece jen mine.

Gabriel pokračuje ve svých výzkumných výpravách. Moc dobře ví, že Turci přijdou také do osad kolem Mojžíšovy hory, a na tuto situaci chce být připraven. Podařilo se mu splnit svůj stanovený úkol. Teď už měl perfektně zmapovanou celou oblast a spousta lidí mu začala

důvěřovat. „*Leckterý Armén ho z počátku považoval za pouhého vznešeného cizince. Jak ale čas plynul, rostla také důvěra ke Gabrielovi. Lidé do něj začali vkládat své naděje.*“ (Werfel, 2015, s. 142)

Jeho milostný život se však začíná rozpadat. Mezi ním a manželkou Juliettou došlo k velmi nepříjemné hádce kvůli dalšímu vzdělávání jejich syna Štěpána. Julietta si nepřeje, aby se Štěpán vzdělával v místních školách, které přirovnává k orientálním maštalím. Gabriel naopak trvá na tom, aby jeho syn tuto formu vzdělávání dostával, neboť si myslí, že Štěpán „*konečně pozná, co ho vlastně dělá tím, čím je, a to od základu.*“ (Werfel, 2015, s. 146) Jindy by si Julietta stála za svým názorem. Nyní však neměla námitek. Vzdale to a umkla. Už je unavená z toho, jak její manžel věnuje všechn svůj čas všem ostatním a ji zanedbává. „*Důvěrnost, v jaké oba žili – sklizeň to hodná jejich čtrnáctiletého manželství – vyprchávala stále víc.*“ (Werfel, 2015, s. 146) Svou krizi se snažili řešit častými návštěvami. „*Bylo jim teď zatěžko žít jen a jen sobě navzájem.*“ (Werfel, 2015, s. 161)

O to víc se snažil Gabriel ponořit do práce. Pro uskutečnění svého plánu však musel znát Mojžíšovu horu nejen za denního světla, ale i v noci, protože i tehdy by na ně mohli Turci zaútočit a sebemenší neúspěch způsobený neznalostí by mohl znamenat prohru. Rozhodl se proto na této osudové hoře přenocovat. Spolu s ním zde noc stráví také Julietta se Štěpánem, ale také Řek Gonzague, jeden z občanů osad poblíž hory, a Iskuhi, které si Gabriel obzvláště všímá. Když zjistí, že hora se může stát dobrým útočištěm nejen ve dne, ale i v noci, není už potřeba na nic čekat. Je rozhodnuto.

Gabriel nechává svolat obyvatele z místních osad, před které předstoupí se svým projevem. „*Nežil jsem mezi vámi, bratři a sestry... To je pravda... Zplna jsem se odcizil své vlasti a ani jsem už o vás nevěděl... A tu mě, mě, snad právě pro tuto chvíli, Bůh vyvedl z velkých měst Západu a poslal sem, do starého domu mého děda... A teď už nejsem nějaký poloviční cizinec, nejsem mezi vámi host, neboť budu mít stejný osud jako vy... S vámi budu žít, nebo zemřu. Jako každému z vás i mně nezbyvá než hájit život těch, kdo patří ke mně. Jestli že nám pomůže Bůh, nezemřeme.*“ (Werfel, 2015, s. 185) Tím si na svou stranu získává nejen muže, ale také ženy, které jsou rozhodnuté jít na Mojžíšovu horu, chopit se zbraní a bojovat po boku statečného Gabriela Bagratjana. (Werfel, 2015, s. 190) Tak se pět tisíc lidí vydává společně bránit svůj domov a bojovat proti nelítostné přesile tureckých vojáků.

Čím blíže byl Gabriel svému lidu, tím vzdálenější mu byla Julietta. Přestože věděl, že „*ji tisíckrát objímal, že každé místo na jejím těle nemohlo být bez společných vzpomínek, že tohle tělo nosilo v sobě Štěpána, trpělo, aby Bagratjanova krev nebyla bez budoucnosti, nepoznával ji.*“ (Werfel, 2015, s. 203)

Plán na záchranu byl však jasný. Gabriel ho promyslel do nejmenších detailů. Měl dokonce přesně spočítané, kolik kdo může každý den sníst, a pro nejnnutnější případy měl u sebe také lékárničku vybavenou léky na nejrůznější choroby. Když se pak Turci poprvé pokusili Armény přepadnout, byli zaskočeni jejich připraveností a schopností ve vteřině reagovat. První turecký útok se tak podařilo odrazit. Když se po tomto úspěšném dni setkal Gabriel večer s Juliettou, věděl, „že už jí nepatří. A když se k ní přihnul docela těsně, poprvé za jejich manželství ji nedokázal prokázat svou lásku.“ (Werfel, 2015, s. 300)

Kdykoliv na ni pomyslel, cítil se zklamaně. Jeho svědomí neomlouvalo odvolávání se na povinnosti, kvůli kterým nemá ani chvilku volna. Věděl, že ji zanedbává. Přítomnost Iskuhi mu naopak způsobovala radost a uvolnění. Věděl, že k ní cítí určitou náklonnost, která s přibývajícemi dny sílila. Dříve mu připadala „neduživá a jaksi utrápená.“ *Když se na ni však podíval teď, užasle si všiml, že má poměrně velká a vážná ústa.*“ (Werfel, 2015, s. 342) Byla to Iskuhi, s kým trávil své volné chvíle. V duchu myslel na to, jak „je krásné nevidět ji a jen ji cítit po svém boku. Připadalo mu, že vedle něho nekráčí mladičká a hezoučká bytost, ale nádherné ztělesnění duše v její nadčasové celosti od Boha až k Bohu.“ (Werfel, 2015, s. 402-403)

Druhý turecký útok se Gabrielovi odrazit nepodařilo. Toho dne padlo několik desítek mužů a další desítky byly zraněny. Neúspěch považoval za vlastní selhání, které se již nesmí opakovat. Když však došlo na útok třetí, byli perfektně připraveni. Zdálo se, že tentokrát už se nemůže nic pokazit. Toho dne však přišel o svého jediného syna.

Na Gabriela spadla veškerá vina. „Věděl, že chlapce zanedbával, že to byl on, kdo ho vehnal do tohoto osudu.“ (Werfel, 2015, s. 567) „Posadil se ke Štěpánovi na postel a pozorně se díval, jak spí. Musí přece ještě jednou splynout vjedno se svým dítětem, které si s sebou odnese navždy všechno, čím byl i on! Poklekl k mrtvému, aby jeho osleplé oči naposledy do sebe pojaly ten nehybný obličejík.“ (Werfel, 2015, s. 568)

Gabriel měl pocit, že smrt syna definitivně rozdělila manželské pouto s Juliettou. Několikrát za ní chtěl jít a přiznat se jí, že v srdci má již jinou ženu. Julietta byla ale nemocná a při pohledu na její unavené tělo beze smyslů nemohl. Neměl nejmenší tušení, že prožívá stejné pocity, se kterými se mu bojí přiznat.

„Gabriel se vymanil z bolesti za syna a vzchopil se. Válečná stránka jeho bytosti, kterou v něm probudilo vyhnanství, ještě jednou převážila. V jedné chvíli se mu podařilo zcela potlačit některé niterné prožitky. Bolest se sice nevytratila, ale bylo to už jen jakési nejasné vzdálené vědomí. Znovu se divoce a náruživě vrhl do práce.“ (Werfel, 2015, s. 629)

Obléhání hory probíhá už příliš dlouho. Lidem dochází jídlo, ve stanech leží velké množství zraněných, ostatní přicházejí o poslední zbytky sil. Gabriel si uvědomuje, že za této situace už nemůžou dlouho vydržet. Přestože i turecká armáda utrhla velké ztráty na životech, stále se nevzdává. K potyčkám však došlo také mezi shromážděnými obyvateli na Mojžíšově hoře. V důsledku těchto vnitřních bojů vypukl požár v Městské kotlině. Ten však přilákal francouzské a anglické lodě, které přijely křesťanům na pomoc. Velitel jim oznámil, že „*nejen hodlá vzít na palubu arménské uprchlíky, tedy přerušit plánovanou plavbu, ale že si také přeje na vlastní oči vidět místa toho hrdinného boje, kde zlomek jednoho křesťanského národa po čtyřicet dní úspěšně bránil přesile barbarů. Koordinátor byl proslulý svým přísným katolictvím, a boj Arménů za víru v kříž ho upřímně dojímal.*“ (Werfel, 2015, s. 712) Přestože byli všichni „*na smrt zmalátnění a málem bez života, těch hrozných čtyřicet dnů bylo někde daleko za nimi jako zpola už zapomenutá sága.*“ (Werfel, 2015, s. 713) Byli zachráněni.

Admirál toužil poznat vůdce této početné arménské skupiny, Gabriela Bagratjana. Když se spolu tito dva muži setkali, Gabriel generálovi okamžitě předal dvě turecké houfnice, které získal jeho syn Štěpán ještě předtím, že byl zabit. To nezapomněl zdůraznit. (Werfel, 2015, s. 716)

Toho dne jako by z Gabriela opadla veškerá zodpovědnost a tíha, kterou na sebe vzal. „*Bůh na něj seslal mocný spánek. Ten spánek byl utkán ze všech útrap, všech probdělých nocí čtyřiceti dnů. Už nebylo proti němu vůle, nebylo proti němu sil. Gabriel byl celý ospalý, ne, byl celý neživý.*“ (Werfel, 2015, s. 733) Probudilo ho až zavytí sirén odjíždějících lodí. Když otevřel oči, křižníky už odplouvaly pryč. Při troše štěstí by Gabriel stihl seběhnout z útesu a křikem a mávajícíma rukama je přivolat zpět. To se však nestalo. Stál klidný na vrcholu hory a uvědomoval si, že „*on přece nechce, aby ho na lodích zahlédli. To, že je tady, není nějaké neblahé dopuštění náhody, nýbrž vážné rozhodnutí, které neučinil jenom Bůh, ale i on. Jeho duch je tak jasný jako jeho mysl klidná.*“ (Werfel, 2015, s. 735)

Gabriel prochází prázdnou oblastí, která se stala na dobu čtyřiceti dnů útočištěm několika tisíců lidí. Když projde kolem Juliettina stanu, ani se nezastaví. Míří k vrcholu hory, kde se prostírá velký hřbitov a Štěpánův hrob. „*Hlína na něm je dost čerstvá.*“ (Werfel, 2015, s. 738) Myslí na to, že je na Mojžíšově hoře sám se svým synem, jako tenkrát, když se sem vydali poprvé. „*Nemyslí jen na Štěpána, ale na ty stovky věcí, které se udály, když tu bojovali.*“ (Werfel, 2015, s. 738) Nevnímá nic jiného, nechce se nechat ničím rozrušit. „*Gabriela Bagratjana potkalo štěstí. Kulka, kterou Turci vypálili, mu roztránila spánek. Křečovitě objal dřevo a rovu, a jak se kácel, strhl je s sebou. Synům kříž mu spočinul na srdci.*“ (Werfel, 2015, s. 739)

Postava Gabriela Bagratjana je velmi propracovaná. Autor se zaměřil nejen na popis jeho myšlenkových pochodů, ale také zachycení psychické stránky tohoto významného muže. Je to hrdina v pravém slova smyslu. „*Mojžíš i Bůh v jednom, který tady není pro sebe, ale pro druhé.*“ (Tvrdík, 2013, s. 48) Určitě není náhoda, že hlavní postava, základní kámen příběhu, nosí takové jméno, odkazující na archanděla a strážného anděla izraelského národa. Zároveň je Gabriel biblickou postavou, kterou uznávají jak židé, tak křesťané. Je tedy jakýmsi spojovacím prvkem těchto dvou náboženství, na jejichž vrcholu autor po celý život balancoval.

Franz Werfel však Bagratjanovi „*přidělil ještě jednu roli, totiž roli obětovaného syna, který souhlasí s obětí a svou smrtí zachrání lid.*“ (Tvrdík, 2013, s. 48) Tady naopak vidíme podobnost s Mojžíšem, která byla naznačena již dříve. Stejně jako Mojžíš po splnění svého úkolu od Boha umírá na hoře Nebó, umírá Gabriel Bagratjan na hoře Mojžíšově. (Ex 34, 1)

Román *Čtyřicet dnů* nám tak může připadat jako moderní parabola biblického příběhu.

Julietta

Julietta je manželka Gabriela Bagratjana. Je to žena velmi krásná, štíhlá a sebevědomá. Je dosti hrdá na svůj původ, tedy na to, že je Francouzka. Svému manželovi je nejen oporou, ale také stejně hodnotnou partnerkou. Velmi ráda pořádá večírky, na které zve především vysoce postavené občany a intelektuály. Když jí manžel oznámí, že jeho bratr vážně onemocněl a že potřebuje jeho pomoc v Istanbulu, „*neopomene zdůraznit svůj kosmopolitismus a ihned prohlásí, že pojede s Gabrielem a bude mu nápomocna při všech jednáních. Jde přece o velké věci. Manžel je až příliš bezelstný a na arménské útoky těch druhých by nestačil.*“ (Werfel, 2015, s. 12)

Přestože Yoghunluk Gabrielovým byl původním domovem, je to Julietta, kdo se zde cítí velmi dobře. Dokonce daleko lépe než její manžel. „*Je tady spousta Francouzů, chodívají za ní různí konzulové. Tak jako všude jinde i tady si dokáže opatřit společnost.*“ (Werfel, 2015, s. 13) Nakonec je to právě ona, kdo navrhne, aby se společně přestěhovali do domu, který Gabriel zdědil. Ke kterémukoli argumentu proti je manželka pohotově schopna vymyslet hned několik argumentů pro. Dokáže být opravdu velice přesvědčivá. „*Budou-li zařizovat vlastní dům, bude-li v něm Julietta moci hospodařit, tak jak se jí to bude líbit, splní se jí jeden z nejmilejších snů: a kde a na kterém konci světa, to je jí úplně jedno.*“ (Werfel, 2015, s. 14) „*Je nadšena domem, zahradou, hospodářstvím, pěstováním ovoce i růží. Úloha vládkyně nad takovou usedlostí jí očividně dělá dobře.*“ (Werfel, 2015, s. 16)

Vzhledem k tomu, že je opravdu velmi půvabná, začnou se o ni zajímat muži z nejrůznějších společenských skupin, přes učitele a pastora až po zajímavého Řeka jménem Gonzague. Když Julietta něco vypráví, doslova jí visí na rtech. Svůj obdiv jí dávají najevo řadou nejrůznějších komplimentů. „*Ach madam, nemůžeme vám být ani dost vděční, že jste do té naší pustiny vnesla paprsek kultury!*“ (Werfel, 2015, s. 48) Julietta si tyto komplimenty opravdu vychutnává. Před každou návštěvou vždy přemýšlí, co si večer vezme na sebe. „*Kouzlo, kterým působí na hosty, dopadá také na ni.*“ (Werfel, 2015, s. 48) Uvědomuje si, že zatímco v Paříži je jednou z mnoha nádherně oblečených dam s hromadou drahých šperků, tady k ní vzhlížejí jako k bohyni, k jedinečné bytosti.

Je natolik pohlčena těmito lichotícími frázemi, že si ani nevšimne, že její manžel celou situaci, která se mezitím v osmanské říši ještě zhoršuje, velmi trpí. Když ji od sebe začne odstrkovat v domněnku, že jí tak zajistí ochranu, myslí si, že mu způsobila nějakou bolest, urazila ho nebo že tak jedná ze žárlivosti. Gabriel se jí svěří se svou obavou z tureckého napadení, ale místo pochopení se na něj Julietta rozhněvá a vyčte mu, že „*Arméni Turkům vždycky jen křivdili.*“ (Werfel, 2015, s. 61) Manžel se ji snaží ze všech sil přesvědčit a naléhá na ni, aby se s ním nechala rozvést a zachránila tak nejen sebe, ale také jejich jediného syna Štěpána. Julietta mu však stále nevěří. Nedokáže si představit, že by se vůbec něco takového, jako je organizované vyvraždění menšinového národa, mohlo v roce 1915 stát skutečností. Naivně Gabrielovi oponuje tím, že „*v Turecku ale i všude jinde ve světě zažila jen přívětivé a galantní lidi. Také mu zdůrazní, že není ničemná ani zbabělá, aby se synem utekla a ho nechala samotného.*“ (Werfel, 2015, s. 62)

Začala si myslet, že jejich manželství zasáhla nějaká krize, ke které jednou za čas dochází snad ve všech rodinách. Několikrát ji už zažila. Zároveň však věděla, že zažívat krizi ve Francii, nebo tady v cizině, je velký rozdíl. „*Vlastní svět, v němž byl cizincem Gabriel, stál svou mocnou převahou za ní. Ale tady v Yoghunluku se situace obrátila.*“ (Werfel, 2015, s. 63)

Když Gabriel do rodinného domu přivede Iskuhi, sestru pastora Arama, Julietta je z počátku malinko zaskočená. Gabriel domů nikdy žádnou ženu nepřivedl. Při pohledu na tuto nevinou dívku se však v Juliettě projevuje vřelá laskavost. Má pocit, že je Iskuhi její mladší sestra, o kterou se musí starat. Dokonce jí sama nabídne své šaty s krásnými krajkami, voňavky a parfémy, „*i když tyhle poklady jsou teď nenahraditelné.*“ (Werfel, 2015, s. 106) První noc dokonce seděla u její postele, hladila ji po vlasech a čekala, než usne.

Yoghunluk jako by žil sám poklidným životem. „*Když místní církevní předáci byli tak klidní, neztráceli ani oba cizinci, Evropané Julietta a Gonzague, svou bezstarostnost. Jednoho dne prohlásila Julietta svému choti, a myslela to naprosto vážně: „Až do podzimka, můj milý,*

tu nezůstanu. Pomalu začínám mít obavy, co se děje ve Francii. Za poslední dny jsem často myslela na mamá. Dlouhý, záhadný Gabrielův pohled však jako by ji poučil, že vyslovila něco opovážlivě nesmyslného “ (Werfel, 2015, s. 140)

S přibývajícím časem se manželský pár čím dál více odcizoval. Gabriel pokračoval ve svých výzkumech, Julietta dohlížela na chod domácnosti a výchovu syna Štěpána. *„Když se teď v noci probudila, často jí připadalo, že ona a spáček po jejím boku nemají žádnou společně prožitou minulost. Jejich společně prožitá minulost byla tam někde daleko v Paříži a v opojně osvětlených evropských městech, naprosto od nich oddělená, už k nim zhola nepatřící.“ (Werfel, 2015, s. 146)* Julietta přemýšlela, zda se změnila ona nebo Gabriel. *„Připadalo jí zhola směšné předpokládat, že ta potopa před ní, Francouzskou, uctivě nezastaví.“ (Werfel, 2015, s. 146)*

Je až zvláštní, jaký vztah měla Julietta k Iskuhi, která celým svým srdcem prahla po jejím manželovi. Julietta měla pocit, že tuto drobnou dívku musí chránit před nebezpečným venkovním světem. Možná proto, že její syn Štěpán zde během několika dnů velmi rychle dospěl, si přála mít ještě jedno dítě, o které se bude moci postarat.

Toho času už Gabrielův dům pravidelně navštěvoval mladý Řek Gonzague, který zde byl oblíben nejen pro svou hru na klavír, ale hlavně proto, že *„dovedl ocenit krásu a eleganci na rozdíl od Gabriela, který si už nevšímal, nebo si všímal jen zřídka.“ (Werfel, 2015, s. 161)* Gonzague Juliettu neustále chválil, a pokud zrovna neměl žádný dobrý důvod, obdivoval alespoň její módní kouzlení. Tyhle několika hodinové návštěvy, vtípky a flirt se však časem změnilly v touhu po tom druhém. Gonzague věděl, co ve kterém okamžiku říct, na rozdíl od Gabriela, který se už ani nezajímal, ne o Juliettu. Kromě toho to byl Řek, ne Armén, kterého by tady něco drželo, což v Juliettě vyvolávalo naději, že by se co nejdříve mohla vrátit do milované Evropy.

Když se arménská skupina obyvatelstva odstěhovala na Mojžíšovu horu, *„Julietta se vzchopila k tomu, že začala žít docela jinak. Ted' vstávala vždy těsně před východem slunce, rychle se oblékla, aby mohla pomáhat při rozdělení mléka a byla co nejčastěji mezi churavými v nemocničním přístřešku. Pokoušela se podřídit všemu pro ni naprosto a docela cizímu, splynout se vším. Jiná možnost nebyla.“ (Werfel, 2015, s. 333)*

Čím více dnů na hoře uplynulo, tím vzdálenější byla Julietta Gabrielovi a tím blíže se cítila tajemnému Řekovi. Věděla, že po něm touží čím dál víc. Tím, že ale i on toužil po ní, se situace ještě více komplikovala. *„Předtím, před pár dny (roky?), nebyla než naprosto ztracená a nešťastná. Ted' však si toužebně přála, aby se zas vrátil ten čas, kdy byla nešťastná ale nevinná.“ (Werfel, 2015, s. 384)*

Julietta věděla, že Gonzagua miluje a že Gabriela už pravděpodobně nikdy milovat nebude. Přesto cítila obrovské výčitky z toho, že svého současného manžela podvádí. Gonzague Juliettu přemlouvá, aby se Gabrielovi přiznala a řekla mu celou pravdu. Julietta si však nechce připustit, že se jejich manželství rozpadlo už dávno, a bojí se tak, že by Gabrielovi pravdou a přiznáním příliš ublížila.

Zanedlouho poté velmi vážně onemocní. Nikdo přesně neví, s jakou nemocí Julietta bojuje. V těchto chvílích se o ni Gabriel nedokázal postarat, protože měl na starosti čtyři a půl tisíce Arménů. Zároveň se nedokázal podívat do očí ženě, která se vzdala všeho, aby tady mohla stát po jeho boku, a přitom myslet na jinou. Gonzague jí byl nyní ještě větší oporou než kdy předtím.

Když nemoc začala alespoň patrně ustupovat, byla Julietta rozhodnuta. Musí se Gabrielovi přiznat a nechat ze sebe spadnout tíhu těchto nekonečných čtyřiceti dnů. Když se však s manželem ocitli o samotě, nedokázala z promyšleného a připraveného doznání pronést ani jednu větu. V duchu si však představovala, jak se Gabrielovi přiznává, že *„je zde cizí. Že byl arménský úděl silnější než jejich manželství. Ted' má před sebou poslední východisko, jak tomuto osudu uniknout. Doufala, že bude mít dost sil, aby vydržela až do konce. Tolik sil ale nemá a ani mít nemůže, protože jeho boj už není i jejím bojem. Už mu nepatří. Patří jinému muži.“* (Werfel, 2015, s. 454)

Veškeré naděje na útěk s mladým Řekem se však rozplynuly. Možná v tom okamžiku, kdy se podívala Gabrielovi do očí, možná tehdy, když Gonzague vyslovil nahlas domněnku, že nejen Gabriel, ale také Štěpán na této hoře může zemřít.

„Julietta byla mezi těmi nemocnými, jejichž srdce epidemii nepodlehlo. Když si Gabriel byl už jist, že jeho žena se váhavě navrací do života, zmocnil se ho hluboký soucit vůči ní. [...] Bud' Juliettina mysl skutečně chorobou utrpěla, anebo se vůči veškerému snažení ohradila jakousi mimózovitou otupělostí, kterou úzkostně uhýbala před každým dotykem. (Werfel, 2015, s. 589–590)

„I když k ní přišel Gabriel, její rysy a stav se nijak nezměnily. Co to měla Julietta se svou krásnou tváří, když se z ní vytratilo syté líčidlo horečky? Vyprahlé vlasy jí zplihle visely, zšedlé jak popel. Nebylo poznat, jestli jenom zesvětlaly nebo opravdu zešedivěly. Lícni kosti ohraničovaly nebohou umrlčí lebku. Gabriel měl na dlani její drobnou ručku, jejíž kosti byly tak ohebné, jako by patřily spíše nějaké rybě.“ (Werfel, 2015, s. 590)

Když do tábora přišli francouzští a angličtí zachránci, Julietta byla mezi prvními, kterým byla poskytnuta odborná zdravotnická pomoc, neboť její rodina byla po celé Paříži velmi

známá. Když ji odnášeli na nosítkách, prosila Gabriela, aby se postaral o Štěpána. Neměla totiž nejmenší tušení, že její jediný milovaný syn dávno zemřel.

Štěpán

Štěpán je čtrnáctiletý potomek manželů Bagratjanových. Ve Francii, kde rodina žije, je vzorným žákem a bezproblémovým synem. Když se dozví, že se má s rodiči na nějaký čas odstěhovat na Východ, souhlasí bez jakéhokoli odmítnutí a dotazů. Touží poznat místo, kde jeho otec vyrůstal.

Když všichni společně přijedou do Sýrie, Štěpán se začíná okamžitě seznamovat s okolím a se vším, co je pro něj nové. Všechno, co doteď znal pouze z knížek a učebnic, se stává skutečností a chlapec má chuť to prozkoumat. Proto se také vydává nebojácně sám na Mojžíšovu horu. Když Gabriel vidí svého syna chodit po horách, a ještě k tomu úplně samotného, hrozně se vyleká. Upozorňuje ho, že *„tady nejsou ve Francii, ale v Sýrii a že příště bez dozoru nikam nepoleze.“* (Werfel, 2015, s. 18)

Štěpán však touží upoutat otcovu pozornost, která se dnem příjezdu obrátila pouze k Mojžíšově hoře a místnímu obyvatelstvu. Pak ho však pověří nakreslením podrobného plánu území. *„Štěpána taková otcovská důvěra nesmírně blaží.“* (Werfel, 2015, s. 19)

„Otec a syn v Orientě! To se dá jen stěží porovnávat se vztahem, jaký k sobě mají rodiče a děti v Evropě. Kdo vidí otce, vidí Boha. Neboť takový otec je poslední článek nepřetržitého řetězu předků, který spojuje člověka s Adamem a tím s počátkem svého stvoření.“ (Werfel, 2015, s. 18)

Když Gabriel synovi oznámí, že bude možná povolán k vojenskému pluku, Štěpán se ho snaží přesvědčit, aby na něj s matkou směli počkat v rodinném domě. Při pohledu do synových očí vidí, jak úpěnlivě prosí. Je až zvláštní, jak *„tohle dítě vůbec nepoznalo vlast jeho předků, a přesto je s ní tak hluboce spjato.“* (Werfel, 2015, s. 20)

Štěpán má však neustále pocit, že pro svého otce není dostatečně dobrým synem. Ví, že jeho otec hledá statné muže, kteří budou schopni bránit celou arménskou menšinu, proto ho poprosí, *„aby v zahradě vily postavil pár hrubě tesaných tělocvičných náradí. Pokud šlo o fyzickou dovednost, byl Štěpán velmi obratný a ctizádostivý.“* (Werfel, 2015, s. 73) Doufá tak, že na otce zapůsobí.

Východní cesta však otevírá dveře nejen k dospělosti, ale také k první lásce. Tou je mladá dívka jménem Iskuhi, do které se Štěpán okamžitě zamiluje. *„Kdykoli odpočívá na rozkládacím křesle v zahradě, chlapec jí sedí u nohou.“* (Werfel, 2015, s. 147) Jindy ji zase přemlouvá, aby zpívala, a pozoruje ji z kouta pokoje. (Werfel, 2015, s. 159)

Štěpán je velmi inteligentní a učenlivý. Od doby, co začal studovat pod famózním učitelem Šatachjanem, se velmi rychle dokázal naučit arménskou kamenickou francouzštinu. Gabriel si také všímá toho, že syn velmi rychle pozbývá svých evropských mravů, které v něm matka tak dlouhou dobu pěstovala. (Werfel, 2015, s. 166)

Gabriel se vzdaluje nejen manželce, ale také synovi, kterého to velmi trápí. „*Štěpán, jindy vždycky tak hlučný a prudký, po Gabrielově boku teď většinou vždy umlkal, ale i Gabriel byl vůči Štěpánovi vždy až nápadně uzavřený, vážný a skoupý na slovo. Dlouhý život v Evropě v duších obou Bagratjanů jejich asijskost sice utlumil, leč nezadusil. U Gabriela a Štěpána se tento vztah ovšem neprojevoval odpradávná děděnými mravy, nýbrž ostychem, který oba spojoval, ale bohužel také rozděloval.*“ (Werfel, 2015, s. 207)

Pro Štěpána byla tato situace o moc těžší než pro jeho otce, protože „*ten byl s Mojžíšovou horou spjat ještě vzpomínkami z dětství.*“ (Werfel, 2015, s. 306) Chlapec však vyrůstal v Evropě, chodil do pařížské školy, o svých kořenech věděl pouze to, co mu řekli jeho příbuzní, kteří však žili s rodinou ve Francii. (Werfel, 2015, s. 306) Štěpán se na jednu stranu dokázal velmi rychle naučit zdejší jazyk, prozkoumat a zmapovat celou oblast nebo poznat arménské zvyky. Na straně druhé mu jeho vrstevníci dosti často připomínali, že je cizincem a přistěhovalcem, kterým navždycky také zůstane. Když potom jeden z nich vymyslel noční kořistnickou výpravu pro jídlo, Štěpán se jí chtěl ihned zúčastnit a dokázat tak všem svou nebojácnost. Nejdříve měl sice strach z toho, co by tomu řekli otec s matkou, kdyby plán někdo prozradil, ale když se mu chlapci začali posmívat, že se bojí, umínil si, že v této zkoušce uspěje.

Štěpána láska k Iskuhi naprosto pohltila. Byl odhodlaný pro ni udělat cokoliv, splnit jakýkoliv úkol. Když se dívka zmínila o tom, že ve vile Bagratjanových zapomněla svou bibli, kterou dostala od svého bratra Arama, Štěpán neváhal a v noci se do vily pro knihu sám vydal.

Podobných zkoušek odvahy splnil chlapec hned několik. A i přestože vždy uspěl, otcovo uznání nikdy nezískal. Poslední nadějí se tak Štěpánovi stala zkouška nejtěžší – zabití a okradení nepřítele. Když se Štěpán vrátil do tábora živý a zdravý s dvěma tureckými houfnicemi v rukou, arménští muži volali, aby chlapec získal titul Elleón – Lev. „*Gabriel to však dosti příkře odmítl.*“ (Werfel, 2015, s. 260) Chlapec se vychloubal, že dva Turky zabil vlastníma rukama, ale ani to na otce nezapůsobilo. Právě naopak. Gabriel měl pocit, že „*na chlapcovo jemné čelo kterýsi drsný bůh Mojžíšovy hory vtiskl svou temnou pečeť. Uvědomoval si, že lidé zrození v hebčnosti neprovozují krvavé řemeslo beztrestně, i kdyby byli desettisíckrát v právu.*“ (Werfel, 2015, s. 360) Báł se toho, kam až bude Štěpán schopen zajít.

Jako by Gabriel tušil, jaký osud syna čeká. Štěpán byl Turky zabit při pokusu o dopravení dopisu americkému konzulovi. Jeho zohavené tělo našla plačka Nunik, která ho také

přinesla otci do tábora a provedla pohřební rituál. Štěpán však umíral šťastný. Po několikáté bodné ráně nožem se mu zjevil obraz z jeho dětství, kdy byli jeho rodiče ještě těmi stejnými osobami, které si pamatovat z Francie. Matka na sobě měla sněhobílý kabátek a klobouk, otec malému chlapci „*rozevřel náruč plnou nezměrné lásky.*“ (Werfel, 2015, s. 548)

Iskuhi

Devatenáctiletá dívka jménem Iskuhi Tovmasjanová byla sestra pastora Arama. Maminka zemřela, když bylo dívce devět let. Od té doby se o její výchovu staral bratr, který ji přivedl do misijní školy v Yoghunluku. Ve prospěch své sestřičky byl schopen odepřít si snad všechno na světě. Život bez ní si neuměl představit a stejně tak ona bez něj.

Když se její bratr zamiloval a s Ovsannou se nastěhovali do jednoho domu, získala Iskuhi práci učitelky v sirotčinci, kde učila francouzštinu. „*Nebylo divu, že vzbuzovala lásku, a nejen bratrovu.*“ (Werfel, 2015, s. 89)

„*Sirotčinec a škola, to byly světy tak uzavřené, že ti tři lidi v rozkvětu svých sil ani nevnímali, že vzduch v Zeitunu je dusivý jak před bouří.*“ (Werfel, 2015, s. 89) Když však tato bouře propukla, neušetřila jediného člověka arménského původu. Z města se začaly vytrácet zástupy lidí, kteří byli povoláni k nucenému transportu. Poslední zatykač obsahoval také jména Iskuhi, Arama a Ovsanny, takže se tato tříčlenná rodina musela nedobrovolně podrobit a vyrazit na cestu. Společně s nimi odchází také několik stovek nevinných nezletilých dětí.

Iskuhi pocítila utrpení tohoto hromadného přesídlování hned z několika stran. Cítila bolest při pohledu na skupinu malých dětí, za které přijala zodpovědnost, a nyní jim nemohla nijak pomoci. Trápilo jí také těhotenství její přítelkyně Ovsanny, pro kterou byla cesta až příliš náročná, i když jí pastor pomáhal, jak jen mohl. Nejhorším zážitkem pro ni však byl pokus o znásilnění starým mužem uprostřed pouště. „*Ukázal na ni hůlkou a s úsměvem na ni kývl. Ten zavalitec se ani v nejmenším nepokládal za nějakého lupiče žen, nýbrž naopak za jejich spasitele; byl přece ochoten jedno z těch nešťastných stvoření vyrvat jeho osudu a poskytnout mu přístřeší u sebe, ve vzorné rodině a v udržovaném domě ve městě.*“ (Werfel, 2015, s. 95) Tato hrůza se jí zaryla pod kůži tak silně, že dívka věděla, že už si ji v sobě ponese po celý život.

Všem třem se však z transportu smrti podaří uniknout. Iskuhi se dostává k rodině Bagratjanových, kde je o ni skvěle postaráno. Tato mladá dívka zaujme každého člena rodiny, i když vždy trochu jiným způsobem. Pro Štěpána je první láskou, pro Juliettu velmi milou společnicí a pro Gabriela femme fatale.

Když Iskuhi zjistí, že k ní Gabriel chová určité sympatie, začne vyhledávat jeho společnost. Během několika dnů se jí stává vším na světě. Je to však ženatý muž, který jen tak ze dne na den nemůže svou ženu opustit. Iskuhi je však natolik zamilovaná, že by si přála Gabrielovu přítomnost neustále. Chtěla by všechno to, o čem doposud četla pouze v knížkách. Gabriel jí každou společnou chvilku vkládá do srdce naději, že jednou bude stát po jejím boku a bude jejím partnerem.

Iskuhi na Mojžíšově hoře pracovala ve zdravotnickém stanu, protože v tomto oboru měla už několikaletou praxi. Nějakou dobu se tak starala také o nemocnou Juliettu. Z každého dne se však těšila na *„tu chvíli na pomezí dne a noci, kdy tak jako právě teď vždy seděla před stanem a čekala na Gabriela.“* (Werfel, 2015, s. 551) Zamilovala se do něj natolik, že pouhé pomýšlení na to, že zanedlouho tyto dny na Mojžíšově hoře pominou, ji přímo bodalo do srdce. Mnohokrát se Gabrielovi s touto myšlenkou přiznala. *„Přála si, aby ji i sebe raději zastřelil.“* (Werfel, 2015, s. 417)

Když po čtyřiceti dnech úspěšného hájení Mojžíšovy hory připlouvají záchranné lodě, je Iskuhi jedinou osobou, která se necítí zachráněna. *„Moc si přála, aby žádné lodě nikdy nepřišly a aby tak nenastal konec, její a Gabrielův konec.“* (Werfel, 2015, s. 727)

3.5 Motivy

„Motiv je základní jednotka tematické výstavby, tematicky dále nedělitelná. Významy motivů jsou tvořeny výběrem slovní zásoby a kompozičními vztahy v rovině jazykové.“ (Lederbuchová, 2002, s. 200) V knize se můžeme setkat s velkým množstvím motivů. *„Jejich výběr závisí v první řadě na záměru autora, na tom, co a jakým cílem hodlá vnímateli sdělit, tedy na hlavní ideji díla.“* (Petrů, 2000, s. 103) Hlavním motivem, takzvaným leitmotivem, je smrt spojená s válkou, genocidou a dalšími krutými faktory.

3.5.1 Motiv smrti

Jak již bylo řečeno, smrt je leitmotivem celého románu. Se smrtí se setkáváme nejen v různých fázích příběhu, ale také v různých formách. Poprvé na ni narážíme již na začátku. Jde o smrt Gabrielova staršího bratra Avetise. Přestože se jedná o ztrátu blízkého člena rodiny, situace Gabriela nezasahuje nijak tragicky. Je pro něj však důležitá z jiného hlediska. Je totiž důvodem jeho cesty na Východ, která mu později změní celý jeho dosavadní život.

Další forma smrti, která se Gabrielovi postaví do života, je ztráta jeho jediného syna Štěpána. Ta naopak Gabriela zasáhne natolik, že ho až téměř paralyzuje. Gabriel není schopen zpočátku logicky myslet nebo plánovat další fáze arménské ofenzivy.

Poslední forma smrti, se kterou se hlavní hrdina setkává, je jeho vlastní. Přestože se jedná o smrt v té asi nejkrutější podobě, přesněji řečeno popravu, stává se pro něj určitým způsobem vykoupením a vysvobozením. Hlavní hrdina totiž na hoře přišel o manželství, o svou milovanou ženu, o naděje na nový vztah a o své jediné dítě. I za těchto hrozných okolností však Gabriel umírá šťasten. Ví, že splnil úkol, který mu Bůh uložil, a zároveň umírá u hrobu svého syna Štěpána, tedy jakoby po jeho boku.

„Tu se chopila smrt i takových, kteří byli v bezpečí.“ (Werfel, 1972, s. 614)

„Byl-li jeden z nich jat a zabit, stihla smrt i druhého.“ [...] Zdálo se však, že Štěpánova smrt všechny ty lidi zase s tímto cizincem sbližuje“ (Werfel, 1972, s. 495-497)

Ačkoliv je to zvláštní, má v románu smrt i propojující schopnost. Smrt si totiž bere životy všech, nevybírá si – mladé i staré, zdravé i nemocné, Evropany i Asiaty, židy i muslimy. Propojuje tak všechny živé duše na světě. V užším pohledu je také spojovacím prvkem samotné rodiny Bagratjanových, kteří jsou spolu sice propojeni krví, ale přesto jsou si vnitřně tolik vzdálení. Teprve až po smrti bratra pozná Gabriel zemi, kde se všichni narodili, zemi jejich společného původu. Až se smrtí Štěpána si uvědomuje, co všechno ztratil a jak je na syna pyšný, i když mu to nikdy nebyl schopen říct. Se svojí smrtí si uvědomuje, že mu dal život všechno, co od něj žádal, a že se stal tím, kým toužil být – výjimečným vůdcem. Vzhledem k tomu, že byl Štěpán Gabrielův jediný syn, jeho a otcovou smrtí vymírá celý jejich rod, čímž se vlastně uzavírá kruh.

„Milostí Boží se ho ta bestie mučednická smrt dotkla jen jako nějaká dálná zvěst. Teprve teď jako by splynul v jedno sám se sebou.“ (Werfel, 2015, s. 562)

Velmi zajímavou spojitost se smrtí má plačka Nunik. Její práce spočívá v tom, že ukládá všechny kosti a pozůstatosti mrtvých do hrobu, tak, aby byly u sebe při posledním soudu. Mezi postavami Nunik a Gabrielem Bagratjanem vytvořil autor kontrast, a přesto jsou také tyto osoby spojeny právě smrtí. Oba dva k sobě smrt přímo přivolává. Zatímco Nunik proto, aby se s nebožtíky rozloučila, Gabriela aby zabíjel.

3.5.2 Motiv genocidy

„Naši vnuci se nás jednoho dne zeptají: Kde jsi byl při holocaustu zvířat? Co jsi udělal proti těmto strašným zločinům? Po druhé již nebudeme moci přijít se stejnou výmluvou, že jsme o tom nevěděli.“

Helmut F. Kaplan – rakouský filosof

Dalším hlavním, velmi důležitým motivem románu je genocida arménského národa. Jedná se o motiv, který se prolíná celým příběhem a je natolik silný, že ve čtenáři vyvolává nejen touhu pomoci a zasáhnout, ale také tyto strašné zážitky oplatit a potrestat za ně.

Hrůzné následky, které se na palestinském území projevovaly i několik let po ukončení této genocidy, inspirovaly mladého spisovatele Franze Werfela natolik, že se rozhodl, že jim věnuje celý obsáhlý román. S tímto záměrem sepsal knihu *Čtyřicet dnů*, ve které jsou tyto válečné strašlivosti popsány.

„To byla předehra k drsnému dni. Pochodovali teprve druhou hodinu, a už tu měli první smrt. Jeden stařec se náhle skácel. Pochodující strnuli. Mladý důstojník, jindy tak přátelský, zlostně přicválal: „Kupředu!“ Někteří se pokusili starce zvednout a vléci dál. Brzy ho však museli pustit, sesul se na zem. Jeden ze saptiehů do něho kopl: „Vstávej, vstávej, švindlíři!“ Ale stařec se nepohnul, oči měl v sloup a ústa dokořán. Saptieh svalil mrtvé tělo do příkopu.“
(Werfel, 2015, s. 94)

Obraz početné skupiny putujících Arménů, kteří si nemůžou vzít na cestu nic jiného než to, co dokážou unést v rukách, byl prvotní fází plánované genocidy. Franz Werfel ho vystihl se všemi jeho detaily. Umírající lidé, hladovějící a strhané děti, nohy rozedrané do krve, znásilnění, ale také kruté zacházení s těmito občany ze strany turecké armády s nulovou empatií. Zločin, který přesně odpovídá jeho definici, tedy *„úmyslnému a systematickému zničení celé nebo části etnické, rasové, náboženské nebo národnostní skupiny.“* (Lhoťan, 2015, s. 11)

Autor chce také ukázat, že se nejednalo pouze o jeden z mnoha dopadů války, jak se někdy s pojmem genocida pracuje. Na rozdíl od války šlo totiž o přesně stanovený a rozplánovaný postup, jehož cílem mělo být tiché a řízené vyhlazení arménské menšiny. Působení genocidy je obrovské. V první řadě dává někomu do rukou možnost ovlivnit délku života někoho druhého. V některých lidech, kterým byla dána do rukou moc, probouzí násilí a krutost, kterou se v sobě dotyční snažili potlačit. Obětím odebírá nejen jejich životy, ale ničí

také naděje na jejich plynulé pokračování. Lidé se velmi často dostávají do situace, kdy se musejí rozhodnout, jestli upřednostní svůj život, nebo život někoho blízkého. Jedním z jejich dopadů je tak také destrukce psychické stránky člověka, což je někdy daleko horší než fyzická bolest.

„Nevzpomínejte na dávné masakry! Tohle je něco daleko horšího, daleko truchlivějšího, daleko neúprosnějšího než všechno masakrování, a především daleko pozvolnějšího. Ve dne v noci je to pořád tu... Přitiskl si dlaně ke spánku. Nemohu se s tím pořád vyrovnat... Neustále mám před očima ty děti... Kdyby se tak Woodleymu podařilo je zachránit!“ (Werfel, 2015, s. 103)

Autorovým cílem bylo bezpochyby upozornit na tuto hrůzostrašnou událost a obrovské selhání lidské společnosti, ke kterému ve dvacátém století došlo. Chtěl docílit také toho, aby se lidé o tomto zločinu na arménské části obyvatelstva dozvěděli a aby se tak nenaplnila slova velkého německého vůdce Adolfa Hitlera: *„Vždyť kdo dnes ještě mluví o vyhlazení Arménů?“* (Lhoťan, 2015, s. 5)

3.5.3 Motiv lásky

Třetím z klíčových motivů románu je láska, která se zde objevuje v několika různých podobách.

První podobou lásky je láska manželská – mezi Gabrielem a Juliettou Bagratjanovými. Tato láska vznikla velmi brzo po dokončení studií a byla natolik silná, že Julietta otěhotněla a porodila syna Štěpána. Přestože se této lásce podařilo překonat spoustu překážek a krizí, cesta na Východ se pro ni stala těžkou zkouškou, kterou již vyhrát nedokázala. Ačkoliv tedy láska tohoto manželského páru vyhasla, úcta zůstává zachována. Gabriel se snaží na Juliettu dávat pozor, v době nemoci se zajímá o její zdravotní stav. Julietta chce za každou cenu zůstat věrná, i když to se jí zcela nepodaří, a být Gabrielovou oporou. Na konci příběhu se však tato láska stává nešťastnou.

Druhou podobou lásky je láska rodičovská, tedy láska Gabriela a Julietty vůči Štěpánovi. Přestože se jedná o stejný typ lásky, v každém případě má úplně jinou podobu. Pro Juliettu je Štěpán středem vesmíru, je to její chlapeček, jediný syn, který si zaslouží jen to nejlepší. Musí si oblékat pouze módní a čisté oblečení, protože takové oblečení nosí děti slušných zámožných rodin. Štěpánovo rychlé dospívání je pro ni obrovským šokem a těžkým zjištěním, které způsobuje občasné hádky. Za Štěpána by však dýchala. Naopak Gabriel je pro syna přísným otcem. Pokud spolu tráví nějaký čas o samotě, většinou oba mlčí. Přestože je

Gabriel na syna pyšný, nikdy to nenaznačí, ani syna nijak nepochválí. Snaží se ho držet od všech nebezpečí co nejdál, ale jeho odtažitý přístup jejich už tak chladný vztah ještě více narušuje. V některých situacích tak vyvolává u Štěpána pocit, že je pro něj jeho syn zklamáním. Štěpán se mu tak neustále snaží dokazovat, že je alespoň stejně tak dobrým žákem, jako jsou chlapci z Mojžíšovy hory, kteří si dokázali získat otcovu přízeň. Jeho smrt je pro Gabriela největším životním trestem. Ani rozpad manželství ho nezasáhne tolik jako právě synova smrt. V tom okamžiku si totiž uvědomuje, čím vším pro něj Štěpán byl a co všechno mu nedokázal za života říct. Když pak všichni na záchranné lodi odjíždějí pryč a Gabriel zůstává osamocen, je jeho první a zároveň poslední zastávkou právě Štěpánův hrob. Jako by se tak synovi snažil vynahradiť čas, který mu nevěnoval, když byl Štěpán ještě naživu.

Třetí podobou lásky je láska nešťastná. Tu můžeme sledovat hned u několika osob. První z nich je Štěpán, který se zamiluje do mladé dívky Iskuhi, jež se stává jeho první životní láskou. O to tragičtější je pro něj zjištění, že láska není oboustranná. Jeho city jsou však natolik silné, že pro ni několikrát riskuje svůj vlastní život. Na Štěpánovi jde vidět, jak je do mladé dívky zamilovaný. Vydrží ji celé hodiny sledovat nebo poslouchat, jak zpívá. Má radost z každé společně strávené chvíle.

Nešťastná láska však propuká také mezi Gabrielem a Iskuhi a Juliettou a Řekem Gonzaguem. Iskuhi potkává Gabriela za velmi těžkých okolností. Nejdříve byla společně s bratrem a jeho ženou vyhoštěna do pouště, kde se ji pokusili znásilnit, a poté zde musela nechat všechny děti ze sirotčince, o které se starala. Za této situace se setkává s Gabrielem Bagratjanem, zachráncem národa, který proti těmto ohavným zločinům bojuje. Je tak pro ni naprosto ideálním partnerem. Je chytrý, vzdělaný, statečný, a kromě toho vůdčí typ. Stává se také jakousi nadějí na lepší budoucnost, ovšem pouze tady na Mojžíšově hoře. Když statečné Armény přijedou zachránit francouzské lodě, Iskuhi je z celé situace velmi nešťastná. Její naděje na společný život s tímto výjimečným mužem se rozplynuly.

Láska, která propuká mezi Juliettou a tajemným Řekem, je velmi zvláštní. Nejedná se o lásku v pravém slova smyslu, spíše o touhu a vášeň. Juliettu mladý Řek uchvátí svých evropským původem, pozorností a lichotivými frázemi, které jí od manžela Gabriela chybí. On si naopak nedovede představit žít společně s jejím synem Štěpánem, proto jí několikrát zdůrazní, že by zde Štěpán nebo její manžel Gabriel mohli zahynout. Přece jen je čas války. Nabízí jí záchrannou cestu zpátky do milované Paříže, ovšem pod podmínkou, že pojede sama, bez svého syna. Toho údajně Gonzague zachránit nedokáže. Mladý Řek tak staví Juliettu do velmi složitého rozhodnutí – buďto on, nebo Štěpán.

Poslední forma lásky, kterou v románu můžeme najít, je láska jako cnost, duchovní láska. Jedná se o lásku všech občanů arménského původu vzhledem ke všem ostatním, ale také o lásku směřující k jejich jedinému vyvolenému Bohu.

Franz Werfel se tímto velmi složitě propracovaným motivem snaží ukázat, že každá mince má dvě strany, a i v tak složité a těžké době, jako je čas války, mohou vznikat hezké věci. Zároveň však ukazuje, že pokud láska není pravá nebo dostatečně silná, nevydrží.

3.5.4 Motiv ztráty a nálezů

Dalším důležitým motivem celého románu je motiv ztráty a nálezů. Je velmi zajímavé, že autor propojuje tyto dva naprosto kontrastní motivy. Když se nad tím ale podrobněji zamyslíme, zjistíme, že jsou si tyto dva motivy vlastně velmi blízké a navzájem provázané.

Ztráty, ale také nálezy, provázejí hlavního hrdinu Gabriela Bagratjana celý život. Pokaždé když o něco důležité přijde, nachází něco jiného, někdy daleko důležitějšího, lepšího. První ztrátou je ztráta jeho staršího bratra Avetise. Když však přijede do Sýrie vyřizovat důležité záležitosti dědictví, získává zpět svůj starý domov a všechny dávne vzpomínky.

Další ztrátou v Bagratjanově životě je ztráta lásky a manželství. I v této situaci můžeme najít důležitý bod příběhu – Gabriel tak nachází sám sebe. Uvědomuje si, že ho manželství, byť s tak nádhernou ženou, již nenaplnuje, neboť se jejich ideály a priority naprosto změnily a rozdělily. Gabriel již nestojí o život v luxusu ve francouzském domě, ale po přírodě a prostředí Mojžíšovy hory, která ho k sobě přitahuje neuvěřitelnou silou.

Ztráta, která jeho život zasahuje nejvíce, je smrt syna Štěpána. Tu však Gabriel později chápe jako nutnost, ke které muselo dojít, aby se mohl stát pravým vůdcem, který se po celou dobu války věnuje pouze svým mužům a záchraně lidských životů, nikoliv osobnímu životu.

Ztráta vlastní manželky ho zpočátku trápí, ale poté, co si uvědomí, že ona je na záchranné lodi a míří zpět do své milované Francie, nachází klid a pocit uspokojení. Ví, že by nadále nedokázal dělat svou ženu šťastnou. Také ví, že ona se ke svému štěstí potřebuje vrátit do Evropy, k módním domům, společenským večerům a rozhovorům s nejrůznějšími intelektuály.

Ztrátu svého vlastního života již nemůže Gabriel zhodnotit, neboť je mrtvý. Přesto na základě jeho slov můžeme konstatovat, že má pocit, že splnil úkol, který mu Bůh určil. Gabriel tak sice na jedné straně ztrácí svůj pozemský život, ale na straně druhé získává nekonečně mnoho dní po boku svého syna, tedy to jediné, co si od vítězství nad Turky přál.

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo interpretovat a analyzovat román německy píšícího autora Franze Werfela *Čtyřicet dnů*.

Hlavní pozornost byla věnována nejdůležitějším postavám a stěžejním motivům celé knihy. Snažili jsme se postavy charakterizovat a popsat jejich chování v běžných, ale i ve vyhrocených situacích. Věnovali jsme se ale také dalším kompozičním postupům, jako je titul, časoprostor, jazyková a kompoziční stránka. Zmínka byla nejen o samotném autorovi tohoto významného díla, ale také o pražské německé literatuře, ke které se hlásil, nebo o židovství a křesťanství, které je s autorovým životem neodmyslitelně spojeno.

Informace o románu jsme čerpali většinou z novinových článků, ale také různých odborných publikací. Při zjišťování klíčových momentů v autorově životě nám pomohla monografie Stephana Petera Jungka s názvem *Příběh života*, ale také *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*, kterou napsal Pavel Kosatík.

Román *Čtyřicet dnů* má poměrně náročné téma na zpracování, které však můžeme uchopit různým způsobem. Obsahuje totiž nejen velké množství postav, ale také dostatek motivů a odkazů na bibli. My jsme se snažili právě o nalezení těchto odkazů a o jejich následné vysvětlení a přiblížení.

Kromě samotné interpretace jsme chtěli poukázat také na záměr, se kterým byla kniha napsána. Genocida arménského národa má nejen v židovských dějinách nezastupitelné místo. Je to zločin, na který by se podobně jako na hrůzy německého holocaustu nemělo nikdy zapomenout.

Seznam literatury

Primární literatura:

WERFEL, Franz. *Čtyřicet dnů*. Vydání sedmé, v tomto překladu třetí. Praha: Vyšehrad, 2015. Světová próza. ISBN 978-80-7429-618-5.

WERFEL, Franz. *Čtyřicet dnů*. 4. vyd. Přeložil Pavel EISNER. Praha: Odeon, 1972. Světová knihovna.

Sekundární literatura:

Bible: *Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Praha: Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

ČAPKOVÁ, Kateřina. *Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918-1938*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185-695-9.

HERBEN, Jan. Werfelova zbožnost. *Literární noviny*, 1931, roč. 5, č. 6, str. 2.

HYRŠLOVÁ, Květa. 1958. Zur Frage der Heimat im Werke Franz Werfels. In: *Zeitschrift für Slawistik III*, str. 727-736.

JANEČEK, Martin. Odkaz Franze Werfela. *Křesťanská revue*. 2006, roč. 73, č. 6, s. 25–30

JUNGK, Peter Stephan. *Franz Werfel: Příběh života*. 1. vyd. Praha: Sefer, 1997. 451 s.: il. ISBN 80-85924-14-5.

KARLACH, Hanuš. *Genocida Arménů a Franz Werfel*. In WERFEL, Franz. *Čtyřicet dnů*. Vydání sedmé, v tomto překladu třetí. Praha: Vyšehrad, 2015. Světová próza. ISBN 978-80-7429-618-5.

KARLACH, Hanuš. *Werfelova nejvýznamnější próza*. In WERFEL, Franz. *Čtyřicet dnů*. 4. vyd. Přeložil Pavel EISNER. Praha: Odeon, 1972. s. 651–656

KOSATÍK, Pavel. *Menší knížka o německých spisovatelích z Čech a Moravy*. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 2001. ISBN 80-85844-79-6.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava. *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. 1. vyd. Jinočany: H & H, 2002. 355 s.

LHOŤAN, Lukáš. *Arménský holocaust: sto let od plánované genocidy arménského národa 1915-2015*. V Pstruží: Lukáš Lhoťan v Pstruží, 2015. ISBN 978-80-906030-0-4.

MÜHLBERGER, Josef. *Dějiny německé literatury v Čechách 1900-1939*. V Ústí nad Labem: Albis international, 2006. ISBN 80-86971-11-2.

MUNZAR, Jiří. Dlouhá cesta Franze Werfela. *Církevní dějiny*. 2010, roč. 3, č. 5, s. 125-132

MUNZAR, Jiří. Franz Werfel a české země. *Teologie & společnost: časopis pro náboženství, kulturu a veřejný život*. 2005, roč. 3 (11), č. 6, s. 15-17

PETRŮ, Eduard. *Úvod do studia literární vědy*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2000. 187 s

-rč-. Franz Werdel. *Akord*. 1931, roč. 4, s. 237–238

STEIMAN, Lionel B. Werfelova židovská a křesťanská identita. *Teologie & společnost: časopis pro náboženství, kulturu a veřejný život*. 2005, roč. 3 (11), č. 6, s. 18–24

ŠPECINGER, Otakar, Petr GAJDOŠÍK a Marie VOJTÍŠKOVÁ. *Českolipsko literární*. Česká Lípa: Státní okresní archiv, 2002.

TVRDÍK, Milan. Franz Werfel a jeho vztah ke křesťanství a židovství. *Historie – Otázky – Problémy*. 2013, roč. 5, č. 1, s. 43–49

VŠETIČKA, František. *Stavba prózy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1992. 152 s.

Elektronické zdroje:

DOŘIČÁKOVÁ, Jana. Franz Werfel – Čtyřicet dnů. *TOP VIP.cz* [online]. 2015 [cit. 29.4.2020]. Dostupné z: <http://www.topvip.cz/knihy/franz-werfel-ctyricet-dnu>

DUŠEK PRAŽÁKOVÁ, Jana. Werfel, Franz – Čtyřicet dnů. *iLiteratura* [online]. 2016. [cit. 29.4.2020]. Dostupné z: <http://www.iliteratura.cz/Clanek/35905/werfel-franz-ctyricet-dnu>

Franz Werfel: Čtyřicet dnů. *Český rozhlas Vltava*. [online]. 2014 [cit. 30.4.2020]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/franz-werfel-ctyricet-dnu-5039235>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Michaela Adámková
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph. D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Analýza a interpretace románu Franze Werfela Čtyřicet dnů
Název v angličtině:	Analysis and interpretation of the novel by Franz Werfel The Forty Days of Musa Dagh
Anotace práce:	Tato bakalářská práce se věnuje interpretaci románu Čtyřicet dnů německy píšícího autora Franze Werfela. Hlavním cílem práce je seznámení s tímto významným autorem a interpretace samotného díla především na základě postav a motivů.
Klíčová slova:	Franz Werfel, judaismus a křesťanství, pražská německá literatura, genocida, smrt, Arméni, Bůh
Anotace v angličtině:	This bachelor's thesis deals with the interpretation of the novel Forty Days of Musa Dagh by Franz Werfel. The main aim of this work was to get with the author and the interpretation the work mainly on the basis of characters and themes.
Klíčová slova v angličtině:	Franz Werfel, Judaism and Christianity, Prague German literature, genocide, death, Armenians, God
Přílohy vázané v práci:	
Rozsah práce:	47 stran
Jazyk práce:	čeština